Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De vrede van Carlowitz

https://hdl.handle.net/1874/241898

DE VREDE

VAN

CARLOWITZ.

DE VREDE VAN CARLOWITZ.

Stoomdruk van J. VAN BOEKHOVEN Utrecht.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
0824 0818

DE VREDE VAN CARLOWITZ.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

Mr. H. J. HAMAKER,

Hoogleeraar in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT

EN OP VOORDRACHT DER

RECHTSGELEERDE FACULTEIT,

TE VERDEDIGEN

op Maandag 26 November 1883, des namiddags te 3 uren,

DOOR

ROBERT VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT,

geboren te CONSTANTINOPEL.

BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT TE UTRECHT

UTRECHT. — J. VAN BOEKHOVEN.

1883.

INHOUD.

VOORREDE.

Bladz

INLEIDING 3

HOOFDSTUK I. Historisch overzicht 12

HOOFDSTUK II. Voorbereidende onderhandelingen . 25

HOOFDSTUK III. De conferentie te Carlowitz . . . 75

BIJLAGE I. Instrumentum Pacis inter Romano-Ceasaream Majestatem et Ottomanicam portam subscriptum Carlowizii die 26 Jan. 1699 117

BIJLAGE II. Volmacht door JACOB COLYER, Nederlandsch mediateur. 31 Maart 1698. . 141

BIJLAGE III. Verklaring der mediateurs nopens de wapenstilstand met Rusland 144

BIJLAGE IV. Ordinibus faederati Belgii aguntur gratiae pro mediatione pacis cum Porta Ottomanica 146

BIJLAGE V. Dankschrijven van Keizer LEOPOLD aan JACOB COLYER 148

STELLINGEN 153

VOORREDE.

Mocht deze schets iets goeds bevatten, dan heb ik dit in de eerste plaats te danken aan Z. E. Ritter von Arneth, Keizerlijk Koninklijk Geheimraad en Directeur van het Haus-Hof en Staats-archief te Weenen, die mij even als zijn onderhebbend personeel met de meeste bereidwilligheid in mijne navorsching ter zijde stond.

Ook den heer Dr. Wilhelm Haas, Scriptor aan de Keizerlijke Koninklijke Universiteits bibliotheek te Weenen zij mijnen oprechten dank gebracht voor zijne bemoeiingen.

Dit is ook de plaats om den WelEdel Gestrengen Heer Mr. van den Berg, directeur van het Rijks archief te 's Hage en den WelEdelGeboren Heer

D. A. Balfoort, custos aan de Universiteits Bibliotheek te Utrecht, mijne erkentelijkheid te betuigen voor de bijzondere beleefdheid waarmede zij mij in het verzamelen van bronnen voor dit geschrift behulpzaam waren.

Eindelijk zij het mij nog vergund aan mijnen hooggeachten promotor, Professor Mr. J. de Louter, mijnen hartelijk gemeenden dank te betuigen voor de moeite die ZHGel. bij de samenstelling van mijn academisch proefschrift ten mijnen opzichte heeft genomen.

DE VREDE VAN CARLOWITZ.

La paix de Carlowitz, conclue entre les Turcs et les puissances chétiennes, marque une époque si éclatante de gloire pour les chrétiens, de décadence pour l'empire ottoman, ella a une si haute importance historique que tout ce qui s'y rapporte mérite d'être exposé avec détail.

VON HAMMER,
Histoire de l'Empire Ottoman.

INLEIDING.

Ontwikkeling van het begrip mediatie.

Zoo wij als onderwerp voor ons academisch proefschrift de behandeling van den vrede van Carlowitz onder Engelsch-Hollandsche mediatie gesloten kozen, was zoowel ons doel om hierdoor weder in het licht te stellen, welke groote rol onze diplomatie in de zeventiende eeuw in Europa speelde, als eene bijdrage te leveren tot de geschiedenis van het volkenrecht.

De eerste vraag die ons ter beantwoording voorligt is: wat verstaat men onder mediatie?

Voordat wij het antwoord op deze vraag geven, wenschen wij er op te wijzen, dat mediatie hoofd-

zakelijk in twee gevallen kan te pas komen, namelijk: tot voorkoming van eenen oorlog tusschen twee of meer mogendheden of tot het doen eindigen van eenen reeds begonnen oorlog tusschen dezen.

In de tijden waarvan wij spreken, namelijk het einde der 17de eeuw, was de mediatie weinig gebruikelijk; christenmogendheden kozen wel is waar nu en dan den Paus tot bemiddelaar, maar de Turken als ongeloovigen hadden zich tot nog toe nooit tot iets dergelijks laten vinden. Carlowitz toch is het eerste voorbeeld dat de Porte de bemiddeling van derde mogendheden niet alleen erkende, maar gretig aannam.

De Ouden kenden eene tusschenkomst van derden, waarvan wij bij de Grieken en ook nog bij de Romeinen veelvuldig voorbeelden vinden, maar deze tusschenkomst uitte zich meestal in den vorm van arbitrage, die in hoofdzaak van mediatie verschilt; terwijl toch de arbiter een soort rechter tusschen partijen is aan wiens

uitspraak zij reeds door het aannemen der arbitrage gebonden zijn, is de bemiddelaar slechts een tusschenpersoon door wiens handen alle onderhandelingen gaan en die slechts dient om het onderhandelen, dat voor partijen wegens de onderlinge animositeit, die er dikwijls tusschen hen bestaat, soms moeielijk is, door zijne tusschenkomst gemakkelijk te maken.

Wanneer nu een geschil, dat tusschen twee of meer mogendheden gerezen is of reeds tot een oorlog aanleiding gegeven heeft moet beslist worden, kan dit geschieden door bemiddeling van derden. Deze bemiddeling kan nog het karakter dragen van het verleenen van zoogenaamde „bons offices" of van „médiation." Het groote verschil tusschen het verleenen van „bons offices" en de mediatie ligt daarin, dat bij eene eenmaal aangenomen mediatie alle onderhandelingen door handen van den mediateur moeten gaan; hij, die zijne „bons offices" verleent daarentegen, kan er geene aanspraak op maken

dat hem alles gecommuniceerd worde, veeleer moet hij zich verheugen indien zijne bemoeiingen, partijen zoover bij elkaar gebracht hebben, dat zij weder te zamen onderhandelen.

De bekende Engelsche Publicist Sir Robert Phillimore zoekt het verschil tusschen mediatie en „bons offices" in de omstandigheid, dat mediatie slechts kan plaats hebben met toestemming van beide partijen, „bons offices" daarentegen reeds aangewend kunnen worden, wanneer slechts eene der partijen zijne toestemming verleent of zelfs zonder eenige toestemming; hij zegt in zijn werk „Commentaries upon International Law" 2e ed. deel III bladz. 775.

„A neutral power may also act as a mediator or merely interpose its good offices. Between the two positions there is a marked difference, in as much as the former implies the consent of both belligerents; the latter may be without the consent of either or with the consent of only one."

De duidelijkste definitie van mediatie zoowel als van „bons offices" vinden wij in het Staats-Wörterbuch [1]) van Bluntschli en Brater; wij laten ze derhalve in extenso volgen: „Bei einer Vermittlung nimmt eine dritte Macht an den Verhandlungen Theil, indem Sie ihre Thätigkeit zur Brücke der Willenseinigung beider Parteien macht. Entweder die vermittlende Macht nimmt unmittelbar an den Berathungen Theil so dasz die beiderseitigen Erklärungen in Ihrer Gegenwart erfolgen; oder die Vorschläge und Gegenvorschläge der Parteien gelangen wenigstens schriftlich in ihre Hände; Letzteres ist das seltenere, gewöhnlich sucht der Vermittler durch sofortige unmittelbare Betheiligung an den Konferenzen der Parteien derer versöhnlichen Beschlüsse zu beschleunigen. Von den „Leisten guter Diensten" unterscheidet sich der „Vermittler" schon dadurch

---

[1]) Bluntschli en Brater, Deutsches Staats Wörterbuch IX Band Seite 641.

dasz er sich nicht darauf beschränkt allgemeinhin zur Versöhnung und zur Eintracht zu ermahnen und die eigenen Vorschläge der Parteien bald bei der einen bald bei der anderen Partei zur Annahme zu empfehlen sondern auch mit selbständigen Ausgleichungsvorschlägen hervortritt."

Eindelijk willen wij nog het gevoelen van den bekenden Franschen publicist Calvo [1]) vermelden over het karakter, dat de mediatie eigenlijk draagt.

„En principe, zegt hij: la médiation n'est qu'un moyen de conciliation, un acheminement vers l'entente amiable des parties; mais l'acceptation de ces resultats n'est pas obligatoire et ne se laisse pas imposer. On peut dire seulement, que quand les bons offices du médiateur ont été acceptés et ont fait entrevoir la possibilité d'une transaction équitable, les deux parties, à moins de s'exposer au soupçon de mauvaise foi ou

---

[1]) Calvo Tom. II. P. 545 § 1470.

au reproche de persévérer dans des prétensions exagérées contraires à la justice, sont dans l'obligation morale de faire taire leurs ressentiments et d'accepter ce qu'un ami commun leur présente comme conciliant et sauvegardant tous les droits."

Het gevoelen dat het eene moreele verplichting is voor Staten om te trachten hunne geschillen door bemiddeling van derden te beslechten, begint meer en meer veld te winnen.

Kwam eene zoodanige bemiddeling in oude tijden uiterst zelden voor en was het dan meestal de Paus die de rol van bemiddelaar op zich nam, wij vinden in een der belangrijkste congressen van deze eeuw het beginsel aangenomen, dat mogendheden wanneer er tusschen hen een conflict ontstaan is, hunne toevlucht behooren te nemen tot een derde bevriende mogendheid, ten einde door diens tusschenkomst tot een bevredigend resultaat te geraken. In het 23. protocol immers der

conferentie van Parijs in 1856 hebben de vertegenwoordigers van Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Pruisen, Rusland, Sardinië en Turkije uit naam hunner regeering het volgende verklaard: „que les Etats entre lesquels s'éléverait un dissentiment sérieux, avant d'en appeler aux armes, eussent recours, en tant que les circonstances l'admettraient, aux bons offices d'une puissance amie"; bovendien werd de wensch uitgesproken, dat de op de conferentie niet vertegenwoordigde mogendheden zouden instemmen met dit beginsel.

Hoewel de vruchten van deze verklaring niet zeer apparent zijn geweest (Engeland heeft b.v. in 1870 aan Frankrijk en Pruisen zijne goede diensten aangeboden, maar werd vriendelijk afgewezen), zoo meenen wij toch dat waar de oorlog niet reeds vast besloten is, bij geschillen welke voor minnelijke schikking vatbaar zijn, de bemiddeling van een derde mogendheid het meest gewenschte middel is om tot eenen duurzamen vrede te geraken.

Wij verkiezen dit middel verre boven de beslissing van de groote mogendheden, wier vertegenwoordigers in Congres vereenigd over het lot van Europa beschikken en niet zelden juist door hunne besluiten met geweld door te voeren de aanleiding zijn tot bloedige oorlogen in plaats van ze te voorkomen of te doen eindigen.

Ook het nog onlangs door de V. S. van Noord-Amerika voorgestelde idée van algemeene arbitrage, achten wij eene utopie; de Europeesche mogendheden schijnen wel van hetzelfde gevoelen te zijn, daar alleen het kleine Zwitserland zijne adhaesie aan dat denkbeeld heeft verleend.

HOOFDSTUK I.

Historisch overzicht.

Gaan wij in verband met ons onderwerp den toestand der verschillende bij den vrede van Carlowitz betrokken mogendheden na, zoo valt ons oog het eerst op die rijken, aan wier onderlingen strijd bovengenoemde vrede een einde maakte.

Het verdrag van Vasvar had in 1664 een einde gemaakt aan den oorlog, die de beheerscher van het Roomsche Rijk en de Sultan van Turkije sedert geruimen tijd gevoerd hadden. In weerwil van twee schitterende over-

winningen in den laatsten veldtocht door den Keizer behaald, waren de voorwaarden van dat verdrag zeer onvoordeelig voor hem en werden den bigotten, geheel onder den invloed van de Jesuiten staanden, Leopold I de handen vrijgelaten om het Protestantisme, dat in dien tijd vooral in de hoogere standen bij zijne Hongaarsche onderdanen grooten aanhang vond, te onderdrukken.

Dit verdroegen de steeds zoo vrijheidslievende Hongaren slechts noode en reeds in het jaar 1670 brak, al was het dan op kleine schaal, een opstand uit; eenige der aanvoerders met name de graven Zriniy, Nadasdi, Frangipani en Tettenbach werden, nadat zij wegens hoogverraad waren veroordeeld, ter dood gebracht, terwijl vele andere Hongaarsche edellieden beducht voor 's Keizers wraak, de wijk namen naar het onder Turksche Souvereiniteit staande Zevenbergen, waar de hun toegedane Vorst Apaffy heerschte.

Hierdoor niet wijzer geworden, ging Leopold voort met het vervolgen der protestanten, zoodat de partij van den opstand met den dag aangroeide.

Bovendien werden de opstandelingen met geld en beloften door den Franschen koning aangemoedigd, wijl deze in het westen de handen vrij wilde hebben. De markies de Béthune, zwager van den Poolschen koning Johannes Sobiëski, sloot in 1674 met Apaffy, den Vorst van Zevenbergen en met graaf Tököli, den voornaamsten der ontevreden Hongaarsche edellieden, een verbond waarbij den opstandelingen maandelijks 15000 écus en een corps van 6000 Poolsche en Zevenbergsche dragonders beloofd werden. Deze troepen zouden staan onder het bevel van den markies de Béthune, die volgens bovengemeld verdrag door de Hongaren tot hun Koning moest gekozen worden.

Tot nog toe waren de opstandelingen slechts op kleine schaal te werk gegaan, doch in het

jaar 1678 behaalden zij vele voordeelen en kwamen zelfs te Heiligenkreuz, een plaatsje op drie uur afstands van Weenen, waar zij echter onder hun aanvoerder graaf Tököli werden verslagen. Dit onstuimig vooruitdringen deed den Keizer naar den vrede verlangen en er werd in 1680 eene commissie benoemd, die eene verzoening moest trachten tot stand te brengen. De onderhandelingen dezer commissie liepen uit op eene wapenstilstand, 15 November 1680 voor twee jaren gesloten; inmiddels zouden op eenen rijksdag de Hongaarsche zaken geregeld worden. Die rijksdag had dan ook werkelijk te Oedenburg plaats, maar toen de groote eischen van Tököli, door de beloften van den vizier, overmoedig geworden, niet werden ingewilligd, zeide hij den wapenstilstand op. De vizier namelijk, had aan Tököli beloofd hem met zijne geheele macht te hulp te zullen komen.

De oorlog begon alzoo op nieuw en ditmaal

met de openlijke hulp der Turken. De Keizer deed nog eene poging om zich de ongeloovigen van den hals te schuiven en zond Graaf Albrecht van Caprara als gezant met groot gevolg naar Constantinopel om te trachten vrede of wapenstilstand te verkrijgen; de eischen van den Sultan waren echter van dien aard (een millioen dukaten, de afstand van Hongarije enz.), dat ook deze poging mislukte.

Nog staande deze onderhandelingen nam Tököli in vereeniging met Ibrahim Pacha, den Turkschen gouverneur van de in 1541 veroverde vesting Ofen (het tegenwoordige Buda-Pesth), de vesting Tulek; hiervoor kreeg Tököli de keiz. ott. firman van 29 September 1682, waarbij hem als vorst der Kruczen de koninklijke waardigheid werd toegekend. Ten teeken hiervan werden hem den standaard en de paardenstaarten, die aan zijne waardigheid verbonden waren, overhandigd.

Eindelijk op 2 Januari 1683 werd de oorlog

tegen keizer Leopold officieel den volke verkondigd door het planten van de Turksche standaarden in Adrianopel, de tweede stad des rijks. Om dit heuchelijke feit te vieren, liet de Sultan eene groote jacht houden waarbij volgens von Hammer dertigduizend drijvers dienst deden, wier onderhoud 150000 écus kostte en waarvan een aanzienlijk getal onder de vermoeienissen van de jacht bezweek.

Graaf Caprara kreeg zijne paspoorten nadat hij eenigen tijd, onder bewaking van de Janitzaren, die hem en zijn gevolg echter goed behandelden, had moeten wachten en mocht vertrekken om te Weenen te melden, welke groote aanstalten de Sultan voor den oorlog had gemaakt.

Toen keizer Leopold door Caprara van de groote oorlogstoebereidselen van Sultan Mahomed IV hoorde, was zijne eerste zorg bondgenooten te winnen.

Het allereerst sloeg hij het oog op Polen, die krachtige, doch bij elke nieuwe koningskeuze

steeds door binnenlandsche twisten geteisterde republikeinsche monarchie. [1]) Haar koning Jan Sobiëski was niet ongeneigd aan zijn roepstem gehoor te geven en zoo werd dan onder bescherming en garantie van den Paus den 3den Maart 1683 te Warschau het of- en defensief verbond gesloten, dat bekend is onder den naam van „la sainte ligue."

---

[1]) Door in alle zaken van eenig gewicht de beslissing aan zijne rijksgrooten over te laten, legde Kasimir de Groote (1333—1370) den grondslag voor dien oligarchisch-aristocratischen regeeringsvorm der latere republikeinsche monarchie.

Na het uitsterven van het huis der Jagellonen (1572) werd in Polen de nieuwe koning na den dood van zijn voorganger gekozen.

De naam „republikeinsche monarchie" laat zich verklaren door de weinige macht die de koning in Polen had. Daar toch was alle macht in handen van den rijksraad, waarin alleen de adel zitting had. De drie machtigste ambtenaren, de Groot-Kanselier, Groot-Schatmeester en Groot-Maarschalk waren den koning zelfs niet rekenplichtig.

(Schlosser, Wereldgeschiedenis dl. 8 bl. 92, dl. 3 bl. 65, dl. 6 bl. 444.)

De oorlog zou door ieder der partijen zelfstandig gevoerd worden, alleen voor het geval dat een der beide hoofdsteden Weenen of Krakau gevaar liep, werd gestipuleerd dat de beide souvereinen hunne krachten zouden vereenigen om de bedreigde stad te ontzetten.

De keizer deed afstand van zijne geldelijke pretentiën op de republiek, wegens de kosten van den laatsten oorlog met Zweden en beloofde verder eene som van 1.200.000 fl. voor de kosten van de eerste campagne.

Het verbond van Warschau behelsde ook nog de clausule, dat de keizer geen vrede met de Porte zou sluiten zoo niet Kaminiec, de sleutel van Polen, door dit rijk was genomen of aan hetzelve bij den vrede werd ingeruimd.

Eene lange beschrijving van de campagne van 1683 zou ons te ver voeren; genoeg zij gezegd, dat Kara Mustapha, Groot-vizier en Seraskiër, zonder volgens den raad van den ouden en ervaren Ibrahim Pacha, eerst Raab

in te nemen, zich onmiddellijk naar Weenen begaf waarvoor hij het beleg sloeg. De uitslag hiervan en de bevrijding door koning Sobiëski, waarvan onlangs in Weenen het tweede eeuwfeest gevierd werd, zijn te zeer bekend om er over uit te weiden.

De nederlaag bij Weenen had ten gevolge, dat de keizerlijke troepen in deze en de volgende campagnes bijna geheel Hongarije en Transylvanië konden heroveren en zelfs het voor onneembaar gehouden Ofen (Buda-Pesth) in 1686 voor hunne wapenen moest bukken.

Eerst na het gelukkig verijdelen van den aanslag op Weenen trad de republiek Venetië tot het heilig verbond toe; het was de eerste maal dat deze trotsche, doch door haar aanhoudende oorlogen met hare vroeger zoo machtige zuster Genua verzwakte, republiek tegen de Porte aanvallenderwijs te werk ging en zelfs het eerst den oorlog verklaarde.

Verder had de keizer zich de hulp weten te

verzekeren van verscheidene machtige rijksvorsten zooals de keurvorsten van Saksen, Beieren en Brandenburg, de Kreis van Franconiën enz.

In 1686 sloot zich ook de Czaar der Moscovieten, Peter de Groote, bij de verbondenen aan, ten einde ook in het zuiden van zijn rijk aan de Zwarte Zee havens te veroveren; in dien tijd toch waren de ongeloovigen in het bezit der geheele kust van den Pontus Euxinus.

Wat de overige mogendheden van Europa betreft, deze waren grootendeels in oorlog met Frankrijk, doordien Willem de Derde, Stad houder der republiek van de Vereenigde Nederlanden, de aartsvijand van Lodewijk XIV al diens naburen tegen hem in het harnas gejaagd had, door aan te toonen dat Frankrijks koning naar de „monarchie universelle" streefde.

Daar men in dien tijd zeer met het Europeesch evenwicht dweepte, viel het Willem niet moeielijk, zoodra hij de omliggende staten overtuigd had, dat Lodewijk naar onbehoorlijke uitbreiding van zijn

grondgebied streefde, hen tegen Frankrijk te velde te doen trekken, te meer daar hij ze allen afzonderlijk zooals Garden [1]) het eigenaardig uitdrukt „une crainte" en „un appas" voorspiegelde. Zoo traden dan de keizer, de meeste vorsten van het Duitsche rijk, als de keurvorsten van de Paltz en Beieren, de hertogen van Brunswijk en Hannover met de republiek tot het verbond tegen Lodewijk toe.

Toen Willem op verzoek van de, met de regeering van den despotieken en roomschgezinden Jacobus II ontevreden Engelschen, zich op den troon der Stuarts had geplaatst, schaarde zich het machtige Engeland onmiddellijk aan de zijde van de verbondenen tegen Frankrijk en was niet een van de minste tegenstanders waarmede koning Lodewijk rekening had te houden.

Doch reeds voor dat de onafgebroken pogingen der Engelsche en Nederlandsche diplomaten,

[1]) Comte de Garden, Histoire générale des Traités de Paix.

om in het Oosten den vrede te bewerken, (waar door de machtigste der vijanden van Frankrijk, keizer Leopold, zijne handen vrij zou gekregen hebben om met alle krachten de verbondenen bij te staan) met succes bekroond werden, kwam in het Westen de vrede te Rijswijk met Frankrijk tot stand.

Dadelijk na de troonsbestijging van Willem III had Lodewijk XIV door zijn Ambassadeur bij de verheven Porte, den markies de Chateauneuf, groote moeite gedaan om te verhinderen dat de Sultan van Turkije, Willem als koning van Groot-Brittannië erkennen zou, ten einde niet alleen diens bemoeiingen als bemiddelaar tusschen dat rijk en den keizer met zijne geallieerden uit te sluiten, maar ook aan den handel van Engeland een gevoeligen knak te geven.

De Engelsche schepen, varende onder de vlag van een overweldiger zooals Willem, zoodra men hem niet erkende moest gequalificeerd worden, konden door de Turksche kapers voor goeden buit verklaard worden en genoten ook niet de

immuniteit, die schepen van vrienden en bondgenooten der Porte in hare havens hadden. De Grootvizier Mustapha Koeprili, sloeg echter geen acht op de voorstellingen van den Franschen Ambassadeur, hij zeide „dat *hij* werkelijk koning was, dien de Engelschen als koning erkenden en dat het waarlijk niet aan de Ottomanen, die zoo dikwijls hunne beheerschers afzetten, betaamde andere volken dat recht te ontzeggen." [1])

---

[1]) De reden, die den vizier voor zijne weigering opgaf was zeer gegrond; bijna terzelfder tijd toch, dat de Engelschen hun koning Karel I onthoofdden, vermoordden de Turken hun Sultan Ibrahim en pas kort te voren hadden zij den Sultan Mohammed IV een gelijk lot als Jacobus II doen ondergaan.

HOOFDSTUK II.

Voorbereidende onderhandelingen.

Het gevolg van den tegenspoed harer wapenen en de vermeerdering harer vijanden was, dat de Porte naar vrede begon te haken; door den Hollandschen resident Colyer daartoe aangezet, besloot de Turksche regeering eene Ambassade naar Weenen te zenden onder het voorwendsel van aan den keizer de troonsbestijging van Sultan Suleiman te notificeeren. De Ambassade bestaande uit de gezanten Sulfikar-Effendi en Alexander Maurocordato kwam het eerst met de keizerlijken in aanraking, twee dagen na

den val van het Turksche Belgrado; zij vroegen om een vrijgeleide naar Weenen en werden zeer goed door den keizerlijken bevelhebber, den Prins-Keurvorst van Beieren ontvangen.

In de nabijheid van Weenen aangekomen, werden de gezanten opgehouden en hun het lustslot Pottendorf tot verblijf aangewezen. Hier bleven zij vier maanden in een toestand, die indien het geen gevangenschap was, er zeer veel op geleek; de tijd werd doorgebracht met het wisselen van nota's met den Graaf van Caraffa over de wijze waarop de gezanten hunne brieven zouden uitreiken, het ceremonieel bij de keizerlijke audientie in acht te nemen enz. enz.

Een groot punt van verschil was vooral de vraag of den gezanten van de Porte de rang moest toegekend worden van ambassadeur, envoyé of internuntius. Hunne geloofsbrieven gaven hun den zeer onbestemden titel van plenipotentiarissen; eindelijk besloot men ze als envoyés te beschouwen.

Hoewel deze kibbelarijen over het ceremonieel waaraan men destijd zeer hechtte, niet louter voorwendselen waren om de audientie uit te stellen, zoo waren zij toch een zeer gewenscht middel om de zeer langzame en besluitelooze regeeringen van Polen en Venetië den tijd te geven om de instructiën voor de onderhandelingen aan hunne Ambassadeurs te Weenen te doen geworden.

Toen eindelijk de keizerlijke audientie plaats had, werd daar met geen woord van onderhandelingen gerept, men vergenoegde zich met van ééne zijde, onder betuiging van de meest vredelievende gezindheid, de troonsbestijging te melden, terwijl daarop van den kant des keizers met veel welwillendheid werd geantwoord.

Toen twee dagen na de keizerlijke audientie de eerste conferentie plaats had, bleek het dat de Poolsche Ambassadeur Raczynski door den invloed aan het Poolsche hof van Lodewijk XIV, die er steeds op uit was in het Oosten een

spaak in het wiel te steken, van zijne regeering slechts in zóóverre eene volmacht gekregen had, dat hij de proposities der Turksche gevolmachtigden kon aanhooren, doch geenszins gerechtigd was een verdrag te sluiten. Niettegenstaande de tegenwerpingen der Turken werd hij evenals zijn Venetiaansche collega Cornaro, wiens volmachten nog niet waren aangekomen, tot de conferentie toegelaten.

De eerste drie samenkomsten verliepen zonder resultaat daar men twistte over de vraag van wien het initiatief tot aanbieding van voorstellen moest komen, welke vraag beslist werd door dat men overeenkwam gelijktijdig de proposities te overhandigen.

Middelerwijl verzochten de gevolmachtigden der Porte den Hollandschen resident Jacob Hop om zijne „bons offices" namens hunne Hoogmogenden de Staten Generaal, bij de keizerlijke regeering aan te wenden; hieraan gaf Hop, die de vredelievende gezindheid zijner meesters kende,

bereidwillig gehoor en uit de omstandigheid, dat hij de eenige diplomaat was die bij de Turksche gevolmachtigden werd toegelaten, terwijl hij steeds door hen werd gebezigd om hunne verschillende proposities en tegenproposities aan de verschillende onderhandelaars te doen toekomen, kan men opmaken dat de keizerlijke regeering zijne „bons offices" erkende en ook harerzijds daarvan gebruik maakte.

In de zesde conferentie werden eindelijk de volmachten van alle onderhandelaars voorgelezen en gewisseld en deden de verschillende partijen hunne eischen. Onder meer verlangden de Oostenrijkers de onverwijlde uitlevering van Tököli, als zijnde hij de eerste oorzaak van den oorlog. De Turken antwoordden hierop, dat hoewel genoemde Tököli dien zij reeds hadden gevangen gezet, daar zij hunne nederlagen grootendeels aan zijn slecht beleid toeschreven, een hond was aan wiens leven of sterven der Porte weinig gelegen was, zij geene

instructiën hadden om zijne uitlevering toe te staan, dat zij dit punt niet konden beloven maar het in overweging zouden nemen en vermeenden dat het niet van genoegzaam belang was om aan de vaststelling van de vredesbasis in den weg te staan.

Op de opmerking van Hop, dat daar zij zelven Tököli als een hond beschouwden, zij ook niet konden aarzelen hem uit te leveren gaven de Turken het volgend eigenaardig antwoord: „In de daad is Tököli een hond, die opzit of gaat liggen, blaft of zwijgt op bevel van den Padischah, maar de hond des Sultans der Ottomanen kan op diens bevel in een geweldigen leeuw veranderen."

De Turken, die ter conferentie gekomen waren, bereid een vrede te sluiten op de basis van het „Uti Possidetis" of werkelijk bezit, hetgeen voor hen al eene aanmerkelijke gebiedsvermindering zou uitmaken, zagen zich in die verwachting bedrogen; alle leden toch van de zoogenaamde

heilige liga, verlangden boven en behalve hunne werkelijke veroveringen nog belangrijk meer.

De loop van deze onderhandelingen nauwkeurig te volgen ligt niet op onzen weg, wij zullen ons dus vergenoegen met te melden dat zij, daar de verbondenen zagen dat de Turken tot geene groote concessies boven hetgeen zij reeds door de aanneming van het „Uti Possidetis" moesten geven bereid waren, besloten het meerdere wat zij verlangden door de wapenen te verkrijgen. Te dien einde lazen zij den elfden Juni 1689 in de veertiende conferentie den Turken eene declaratie voor, die de schuld van het afbreken der onderhandelingen geheel op deze wierp.

Nog mochten de gevolgmachtigden der Porte niet vertrekken, zij kregen slechts vergunning een bode naar Konstantinopel te zenden en werden zelve naar Komorn overgebracht. Eerst in den winter kwam de bode terug met nieuwe instructies, die de gezanten den 19. Januari 1690 aan den Kardinaal Collonitz overhandigden.

Deze instructies schijnen voor de verbondenen evenwel geene gunstige voorstellen te hebben behelsd; althans wij vinden de gezanten telkens luider op de vergunning aandringen om naar hun land terug te keeren. Eerst na den dood van Sultan Suleiman, waardoor hunne volmachten waardeloos geworden waren, kregen Sulfikar Effendi en Maurocordato de gevraagde vergunning en kwamen in Mei 1692, na een afwezigheid van ruim drie jaar, in de hoofdstad des rijks terug.

Wij wenschen de aandacht te vestigen op dit geval als zijnde hierin onzes inziens ongetwijfeld in strijd met het volkenrecht gehandeld.

Bij Grotius vinden wij bk. II tit. 18 n°. 6. 1. van de Fransche editie het volgende: „Lorsqu'on a une fois reçu l'Ambassade, même de la part d'un Ennemi déclaré ....., les ambassadeurs sont sous la protection du droit des Gens." Op gezag van zulk eene autoriteit als Grotius uitgemaakt hebbende, dat de Turksche gezanten

onder bescherming van het volkenrecht stonden, willen wij nagaan of het ophouden van die gezanten, nadat zij hun wensch om te vertrekken te kennen gegeven hadden, een inbreuk op dat recht constitueert.

Martens zegt: [1]) „Si l'Etat consent à reçevoir les agents, il peut y mettre ses conditions; une entière sûreté personnelle est dans tous les cas hors de cause." In hoeverre nu het vasthouden van gezanten overeen te brengen is met „une entière sureté personnelle" laten wij aan ieders appreciatie over. De Porte echter heeft deze persoonlijke veiligheid wel eens als voorwendsel gebezigd om gezanten van mogendheden waarmede zij in oorlog was in de beruchte „Zeven Torens" op te sluiten, voorgevende dat het diende om hen voor de uitspattingen van het gepeupel van Constantinopel te beveiligen.

---

[1]) Ch. Baron de Martens, Guide Diplomatique tom 1, page 44. Paris et Leipsic.

Zij heeft evenwel in later tijd hiervan afgezien, althans verklaarde zij tijdens de Grieksche bevrijdingsoorlog, om het overhaaste vertrek der Ambassadeurs van Frankrijk, Engeland en Rusland te verhinderen, „dat de Zeven Torens niet meer bestonden." Martens noemt het „un usage brutal dont le progrès des moeurs a fait justice."

Nog beslister laten de volgende autoriteiten zich over dit punt uit: Bluntschli [1]) zegt: „Unter allen Umständen, selbst nach einer Kriegserklärung, hat der Empfangstaat die Pflicht, dafür zu sorgen, dasz der scheidende Gezandte unversehrt das Staatsgebiet verlassen könne. Wenn nöthig, had er Ihm bewaffnette Bedeckung zum Schutze bei zugeben."

Ook Heffter laat ons over dit punt niet in het duister, waar hij schrijft: [2]) „Eine Zurückhaltung

---

[1]) Bluntschli, Das moderne Volkerrecht der civilisirten Staaten. Nördlingen 1868 seite 149 § 239.

[2]) Heffter, Das Europaische Volkerrecht der Gegenwart Siebente Ausgabe, Berlin 1882 seite 455 § 226 al. 2.

des Gesandten, so wie der mit Ihm befriedeten Personen und Sachen im fremden Territorium kann unter keinen Vorwande stattfinden, ausgenommen um eine Retaliation zu üben."

„Lastly — zegt de bekende Engelsche publicist Sir Robert Phillimore — the right (of inviolability) is not affected by the breaking out of war between his (the Ambassadors) own country and that to which he is sent." Als een inbreuk van die „inviolability" noemt nu Phillimore het hierboven reeds aangehaalde geval van de Zeven Torens, zoodat wij zien dat ook deze Engelsche schrijver de vrijheid van beweging als een deel van de onschendbaarheid der gezanten beschouwt.

Niettegenstaande de terugkomst van de Ottomanische Ambassade werden de onderhandelingen niet afgebroken doch integendeel gedurende het geheele jaar door tusschenkomst van de Engelsche en Hollandsche Ambassades voortgezet.

In het jaar 1692 kwam de heer van Heemskerk, Nederlandsch resident, tevens door den

koning van Engeland tot het negotieeren van den vrede gemachtigd, met luisterrijk gevolg in Turkije aan, ten einde de vredesvoorstellen van den keizer en zijne bondgenooten aan te bieden. Volgens het werk van Mr. Bosscha [1]) scheen Heemskerk reeds een goed eind met de onderhandelingen gevorderd te zijn, toen hij door een brief van keizer Leopold verrast werd, waarin deze hem verweet zich te ver tegenover de Turken uitgelaten te hebben en door het op den voorgrond plaatsen van het„ Uti Possidetis" als hoofdvoorwaarde van een eventueel verdrag, op de later te houden onderhandelingen te hebben gepraejudicieerd. Deze brief was een uitvloeisel van eene mededeeling van Lord Paget, Britsch Ambassadeur bij de Porte, dien wij later als een eerzuchtig, hoogst onaangenaam en op de Hollanders zeer

[1]) Mr. P. Bosscha, De geschiedenis van oostelijk en noordelijk Europa van 1687—1716. Zalt-Bommel 1860.

afgunstig personaage zullen leeren kennen.

Lord Paget kon het niet verkroppen, dat van Heemskerk niet op hem had meenen te moeten wachten met het beginnen der onderhandelingen en zoodoende de kans liep van alleen de eer van een vrede te hebben bewerkstelligd, in te oogsten. Hoewel van Heemskerk in een lang rapport aan den keizer aantoonde, dat hij in deze volstrekt zijne volmachten niet was te buiten gegaan, zoo droeg toch dit incident belangrijk bij om de onderhandelingen, die reeds op goeden weg waren, weder dien slependen gang te doen hernemen dien zij sedert jaren hadden.

Dat de onderhandelingen van Heemskerk en Colyer, zijn ambtgenoot bij de Porte, in goeden gang waren, benevens het door vele schrijvers bestreden feit, dat de mediatie van Hunne Hoog-Mogenden reeds vroeger, zij het dan ook wellicht slechts officieus, was aangeboden en door de Turken aangenomen, blijkt uit het volgende uittreksel eener missive van Colyer, voorkomende

in de door Mr. Bosscha uitgegeven briefwisseling tusschen genoemden diplomaat en Cuper, een geleerd en voornaam lid der Staten Generaal; de brief is gedagteekend 4 Juni 1693 en luidt:

„De heere van Heemskerk en ick hebben van tydt tot tydt den Koningh van Engelandt en haer Ho. Mog. gesamentlyck gants onderdaenigh bekent gemaeckt de devoiren, die by ons syn aangewendt tot het aengaen van een vreede tusschen den G. Heer ende den Room. Keyser en syne geallieerden, en bennen daerinne wel sooverre geavanceert, dat de Porta *wederom* gedeclareert heeft, dat de geoffereerde mediatie van hooged. syne Kon. Maj. en haar Ho. Mog. haer ten hoogsten aangenaem en danckbaar aangenomen was, en dat het hof inderdaet tot een vrede inclineerde: maer synde eene saecke van de hoogste aengelegenheyt, men niet vreemt moste dencken, dat daerover hooge raad wierde gehouden met diegenen; de welcke part en deel aan het ryck hebben, en insonderheyt met

den Tartar Ghan, uyt de Crim opgebroocken, om sich tot Sophia of Belgrado by den Vesier te vervoughen, dat ten hoogste noodigh geacht was met syn Hoogheyt daerover te confereren onaangesien de zwarigheden, die bij ons geallegeert waren, dat de vrede door dit delay, verachtert off in 't onzeker gesteld konde worden, nae behooren waeren geconsidereerd; doch dat swaerst hun het swaerst moste gelden en wy den tyd niet soo nauw behoorden te limiteren: dat dusdaenigh redelyck uytstel het succes van de vredesnegotiatie soowel konde faciliteren als hinderlyck wesen, aangezien met een generale approbatie te resoluter gegaen konde worden; — dat deze conferentie niet alleen het gealligeerde, maar oock de conservatie en securiteyt van 't tegenwoordige governo en subjecten, die hetselfde composeeren, concerneerde; dat de Porta haer daerna soude declareren met een positief antwoort, gelyck belooft was, tot het aengaen van een generale vreede, met ver-

klaringhe van voorwaarden, waerop deselve geëffectueert konden worden, etc. En mitsdien de Turckse vastendagen nu geeyndigt ende de vier feestdagen ingegaen syn, mitgaders den tijd van des Vesiers vertreck (dat tegen den 20. deses vastgesteld is) nadert, hopen wy van het gene voorgeschreven staet binnen 3 à vier dagen meerder verseekeringen te bekomen."

Dat verwachte antwoord schijnt niet naar wensch geweest te zijn zooals blijkt uit het volgende uittreksel uit een brief van Colyer aan Cuper gedagteekend Adrianopel 15 Julij 93.

„De heer van Heemskerk den Vesier voor syn vertreck by monde en in geschrifte verklaert hebbende, dat mitsdien de aengewende devoiren tot een eerlycke vreede teghens verwachtinge van den Koningh van Engelandt en haer Ho. Mog. waren uytgevallen, hy ordre hadde, sich van dit hoff te licentieren en soo ras doenlyck nae dat van Weenen te retireren, tot welcker eynde hy daerbenevens versochte, dat tot syn transport

de nodige ordres moghten werden gesteld: daerop den Vesier in substantie heeft geantwoordt, dat de Porta noyt ambassadeur van vrienden sonder antwoordt laet keeren; dat den Tartar Ghan tot Rusziek voorn. by hem stont te komen, als wanneer op de rescriptie van syne credentiale brieven dier voege gedelibereert soude worden, daervan men wat goets soude konnen hooren; gevolghelyck, dat hy heere V. H. sich middelerwylen hier ter plaatse soolangh beliefde opte houden."

Dat wachten van van Heemskerk schijnt zeer lang geduurd te hebben, althans vinden wij hem in de maand Maart van het jaar 1694, deelnemende aan eene plechtige deliberatie, waar behalve Heemskerk, de Heer Colyer en Lord Wm Paget, twee Keizerlijke generaals benevens de Groot-dignitarissen en Generaals van de Porte, in het geheel ongeveer honderd personen, tegenwoordig waren. In deze vergadering bood Heemskerk schriftelijk de mediatie van Engeland en de

Vereenigde Nederlanden, tot verkrijging van een vrede gebaseerd op het „Uti Possidetis", (waarover later) aan.

Von Hammer begaat, waar hij zegt dat ten gevolge van den val des Groot-viziers, het antwoord van de Porte op het mediatie-voorstel niet gunstig was en dat Colyer teruggezonden werd met eenvoudige brieven van „recréance", twee onjuistheden; vooreerst is Colyer niet weeromgezonden maar Heemskerk, ten tweede is dit antwoord geen gevolg geweest van den val des Viziers, daar hij eerst twee dagen na het afscheid van van Heemskerk afgezet werd, zooals blijkt uit de volgende zinsnede voorkomende in eene missive van Colyer aan Cuper en gedateerd Pera 20 Maart 1694: „In den grooten divan van dit ryck was eerst vastgestelt den Heere van Heemskerk tot het aengaen van een generale vreede met honorable proposities en conditien terug te senden, maer het schynt dat eenige ongeintentioneerden door het vuer van oneenigheyt dat goede werck

hebben doen verydelen, soodat syne Exc. den 12. deses maer met simpele rescriptien op syne medegebrachte credentialen van Adrianopel gespedieert is ende syne reijse over Belgrado naer Weenen genomen heeft. Twee dagen daerna is de Vesier afgeset. ens." [1]).

Welke de intenties van de Porte ten opzichte van den vrede waren, kan weder het best blijken uit een zinsnede voorkomende in eenen brief van Colyer aan Cuper gedagteekend: Pera di Constantinop. 13 Juny 1694.

„Namaels... is by den divan geresolveert en vastgestelt, vermits de keyserl. troupen nae de frontieren van dit ryck begonnen te naderen, den oorlogh desen somer defensief nogh te continueren en met het eynde van de campagne en (naar) de gevallen in 't christenryck

---

[1]) Lettres de recréance of rescriptie, zijn volgens Martens tom II chap. III pag. 204 „la réponse que fait un souverain à la lettre de rappel d'un ministre public accrédité auprès de lui.

mesures te nemen, omme so Vranckryck (dat God verhoede) eenige avantagien op de geallieerden komt te behalen, den oorlogh met meer vigeur voort te setten, of ter contrary de mediatie van syne Koninkl. Maj. van Gr. Brit. en haer Ho. Mog. met open armen te embrasseren."

In het volgende jaar deed Paget een poging om de onderhandelingen alleen voort te zetten, doch de Groot-Vizier zond aan Colyer daarvan bericht en verzocht hem te Adrianopel te komen ten einde met Lord Paget en hem te confereeren.

Twee dagen na Colyer's vertrek uit Constantinopel stierf Sultan Achmed en werd opgevolgd door den jongen Mustapha waardoor de uitzichten op eenen vrede donkerder werden, althans Colyer schrijft 11 April 95:

„Echter zie ick het werk hier sodanigh geschapen dat eer de G. Heer een proef van de wapenen sal hebben genomen, tot geene vrede

of trèves bewogen sol konnen worden, steunende op syn geluck, mitsgaders de liefde ende de genegenheyt syner onderdanen en soldaten, die den Prins seecker buytengewoon beminnen en haer bereyt toonen alles daarby op te setten."

En verder op 28 Juni:

„De mediatie tusschen dese volckeren en hare vyanden staet door de groote veranderingen hier ter plaetse en het hooghmoedigh humeur van desen jongen Turckschen Keyser byna stil, en sal op 't eyndigen van de campagne met beter succes apparent hervat worden, soo de keyserl. wapenen bestant syn, de Turcken het hooft te bieden."

Ook in het jaar 1696 leverden de onderhandelingen niets belangrijks op, zij schijnen veelmeer geheel gesluimerd te hebben, daar de Sultan na de in het vorige jaar behaalde voordeelen van geen vrede wilde weten, Colyer schrijft daaromtrent op 16 Febr: „maar naemaals een naauw onderzoek gedaen hebbende naer

de humeuren en inclinatiën van deze hooge ministers, heb ik by deselve wel goede dispositiën maar eghter niemand gevonden, die de kat de bel durft aanbinden, d. i. om het werck den G. Heer smaeckelyk voor te draegen, die sigh inbeeldt in de aanstaande campagne meerder progressen te sullen kunnen doen."

Verder schrijft Colyer nog 1 Januari 1697 uit Pera: „Het algemeen geroep van een apparente vreede in 't christenryk kan by deze volckeren niet gelooft werden. Echter soo het tegen haer opinie komt uyt te vallen, sullen zy het over een andere boegh van de praedestinatie smyten. Enfin, met dit volck is geen land te bezeylen voor en aleer zy een considerable neêrlaegh krijgen."

Een ieder toch in Europa had het oog op Spanje gevestigd, waar de ziekelijke kinderlooze Karel VI regeerde. Men begreep zeer goed, dat Lodewijk den bij zijn huwelijk met de Infante Maria Theresia van Spanje gedanen af-

stand voor hem en zijn Huis, van alle aanspraken op de Spaansche monarchie, bij het kinderloos overlijden van Karel zou vergeten zijn; de dauphin daarenboven die eveneens met eene Infante van Spanje was gehuwd, zou niet in gebreke blijven uit eigen hoofde op te komen.

Om deze reden wilde Willem voor het geval, dat Lodewijk zijnen kleinzoon op den Spaanschen troon zou willen zetten, den keizer geheel vrij van andere vijanden zien, om met des te meer kracht de vereeniging van twee zulke machtige rijken in de handen van zijn aartsvijand Lodewijk, te kunnen tegengaan.

Gedurende den winter van 1697—98 werd veel werk gemaakt van den vrede, terwijl men, gedachtig aan de oude spreuk „si vis pacem para bellum" zich met grooten ijver uitrustte voor eenen mogelijken veldtocht. Lord Paget, de Engelsche Ambassadeur, moest volgens von Hammer 50.000 écus betalen om voor Engeland de eer van de mediatie te ver-

krijgen, terwijl hij bovendien den Chan der Tartaren nog moest omkoopen om dezen te bewegen den vrede niet te ontraden. Of deze mededeeling van von Hammer waar is, kunnen wij niet beoordeelen; in de door ons geraadpleegde officieele bescheiden wordt van zulk eene betaling met geen enkel woord gewag gemaakt, noch wat betreft de Engelsche, noch ten aanzien van de Hollandsche mediatie.

Het is echter mogelijk, dat de eerzuchtige Brit door het betalen van zulk eene som, voor Engeland alleen, bij uitsluiting van de Staten-Generaal, de eer van de mediatie dacht te verkrijgen, hoe dit ook zij, in het begin gedroeg hij zich werkelijk alsof hij alleen mediateur was en eerst door de mededeelingen van den Groot-Vizier kreeg Colyer kennis van de door zijnen Engelschen collega gedane stappen.

Paget dan, die in eene missive aan den Rijkskanselier van Oostenrijk Graaf Kinsky, dd. Adrianopel 29 Dec. 1697 instructies gevraagd

had, meldende dat de Turken wel bereid waren vrede te sluiten „pourvu qu'on puisse avoir moyen de sauver les apparences, sur quoi les Turcs s'obstinent", herhaalde de voorstellen door hem, in vereeniging met Heemskerk, vier jaren geleden, namens den keizer gedaan. Deze behelsden als basis van het verdrag het „Uti Possidetis"; hierop kwam, wat tot nog toe eene ongehoorde zaak was, een tegenvoorstel eigenhandig door den Sultan geschreven, benevens een brief voor den koning van Engeland. Met deze tegenvoorstellen benevens eenen begeleidenden brief aan Graaf Kinsky, dd. 22 Januari 1698, zond Paget nu zijn secretaris naar Weenen om den wil des keizers daaromtrent te vernemen.

De reden waarom de Turken thans meer geneigd waren tot den vrede, was, dat zij eindelijk die „consideraeble nederlaegh" geleden hadden zonder welke volgens Colyer „met dat volck geen land te bezeylen" was. De nederlaag die wij bedoelen was die bij Zenta, waar Prins

Eugenius van Savoye de Turken, onder hun Groot-Vizier Elmas-Mohammed-Pascha, totaal versloeg; hierbij sneuvelden vele generaals waaronder ook de Groot-Vizier en werd de bloem der Turksche troepen in de pan gehakt. Daarbij kwam nog, dat de vrede te Rijswijk „dese obstinate volckeren wonderlyck in de ooren klinckt en nu niet weten wat haer te doen staet" gelijk Colyer het uitdrukt; „sy souden," schrijft hij verder, „mede wel eene honorable vreede begeeren, maer om daer aen te komen is de saek, want om haer te vernederen laet den hoogmoedt niet toe, niettegenstaende de gewesen campagne voor haer soo fataal is geweest."

Op 23 Februari nog geen antwoord van den keizer ontvangen hebbende, herhaalde Paget in eenen brief aan Graaf Kinsky van die dagteekening zijne aanvraag, om een geschreven tegenvoorstel van den keizer, behelzende de omschrijving van het Oostenrijksche begrip van het „Uti Possidetis". Colyer was toen eveneens in corres-

pondentie met Kinsky; in het „Haus-Hof en Staats-Archief" vinden wij van hem eenen brief, gedagteekend 28 Februari 1698, waarin merk waardigerwijze, ofschoon hij, zooals wij hieronder zien zullen, van de geheime onderhandelingen van Paget wist, daarover geen woord gerept wordt; hij vergenoegt zich met aan het hof van Weenen de aanstaande opening der campagne te melden: „on se prépare icy comme partout allieurs avec beaucoup de diligence pour entrer de bonheur en campagne à cette fin le Grand Seigneur, celon qu'on m'avise est d'intention de partir le 29me du mois prochain d'Adrianople et mettra à l'herbe les cheveaux [1]) à Sophia, et attendra là les troupes d'Asie etc."

Eerst in eene missive, dd. Pera di Constantinopoli 1 April 1698, klaagt Colyer over de separate onderhandelingen van Paget, prijst de groote

---

[1]) „Mettre à l'herbe les cheveaux" is de Turksche uitdrukking voor het openen van den veldtocht.

rechtschapenheid van den Groot-Vizier, die hem dit liet weten en vraagt aan Kinsky om instructies.

De handelingen van den Engelschen Ambassadeur komen in het beste licht door het volgend schrijven van den overigens zeer bedaarden en gematigden Colyer aan zijnen vriend Cuper, dd. Pera 28 Febr. 1698:

„Nu werd hier alles tot een vroege veldtocht vervaerdigt: den G. Heer pretendeert den 20 April e.k. van Adrianopel naer Sophia op te breken, om aen de paerden aldaer het gras te geven en de Aziatische troepen in te wagten. Het is ook zeer apparent den heer Engelschen Ambassadeur die al een geruimen tijd geleden nae Adrianopel vertrocken is, ende nu aldaer resideert, tot Belgraet toe sal volgen, welke heer den 5 deses syn Secretaris met een vredesproject te post nae het Keyzerlyke hof, sonder my daervan de minste communicatie ofte kennisse te geven, gespedieert heeft, niettegenstaende Z. E. my voor syn vertreck van hier (*en foi de*

gentilhomme) belooft hadde, van alles openinge te sullen doen, byaldien de Turcken tot het tracteren van eene vreede of trèves met den R. Keyser en syne geallieerden met ernst quamen te inclineren, dat nu tegens vermoeden en syn gegeven woord ter contrarie synde uitgevallen, kan men daaruyt niet anders besluyten, als dat syn lordschap haer H. Mog. buyten de mediatie soeckt te houden, daertoe myn absentie van 't Hof en verblyf alhier hem suffisante middelen heeft verschaft te meer den Vesier sig ten hoogsten verwondert, ick oock niet ten hove ben verschenen, om 't werck van de mediatie, (dat nu ernst schynt te syn) met vigeur voort te setten, gelyck syne Hoogheyt[1]) gaerne soude sien, ick de aenstaende veldtogt bywoonde, omme doenlyk op de frontieren eene vrede of treves te bevorderen, dat ick sonder expres bevel en

[1]) De Groot-Viziers van de Porte hadden steeds den titel van „Hoogheid".

goedvinden van den staet, ten laste van den lande, niet durve ondernemen ten opsigte van de zware onkosten, die daerop komen te loopen, en dese volckeren niet gewoon syn de ordinaire ambassadeurs te defroyeren.

Enfin den Lord Paget soeckt, terwyl ick stil moet sitten, in troebel water te visschen, omme in kas van vreede considerable avantagies voor syne natie (in de Levant residerende) te bedingen. Hebbe dan volgens myn pligt noodig geoordeelt den staet, bij dese gelegenheyt, met het gerequireerde respect, van 't bovenstaende en verdere circumstantiën, soo ras doenlyk, kennisse te geven, alsoo ick bedugt ben, in kas den voorgenoemden Engelschen Ambassadeur in syne secreete onderhandelingen komt te reusseren, het groot gesag van haer Ho. Mog. by dese volckeren seer sal declineren ende onse negotianten, op dese quartieren trafiquerende, op 't hoogst nadeelig soude syn. Ick sal dan met verlangen de hoogwyse consideratien van den

Staet, om my daernaer op 't gehoorsaemste te gedragen, afwagten, en middelerwylen, sooveel in myn is, de glorie van myne souverainen in het deel, dat sy van beginne af aen in dese mediatie hebben gehadt, tragten te maintineeren.

Den meergen. lord Paget heeft op een onfatsoenlijke manier sig meester van myn oud logement tot Adrianopel gemaakt, niettegenstaende ick daerin nog meubelen, brandhout en andere provisie hadde, gelyk mede dat hetzelve by myn eerste Draegman en andere dienaers bewoont en gepossideert wierde, waerover ick, om de Turcken reden van spotten te benemen, niet heb willen klagen.

Nu wenschte ik wel UWHEd. als myn oud patroon my syne prudente consideratiën (soo de irriguliere passen van den lord P. als de mediatie concernerende) beliefde te communiceeren, om daervoor eeuwiglyk verpligt te syn.

Soo aenstonds ontfang ick brieven uyt Adrianopel van mynen eersten draegman in dato 24

deses, waerin hy my adviseert, dienselfden dag nog met den primo-Vesier in gesprek geweest te sijn als wanneer hy onder anderen sig heeft gedeclareert, als UWHEd. uit bygevoegde nota sult kunnen sien, waeruit klaer is te bespeuren de Porte haer Ho. Mog. mediatie niet alleen hoogst aengenaem is, maer niet anders soude desireren, als my daer te sien, omme doenlyk synde een eynde van desen verderfelyken oorlog te maken."

De communicatien met den Groot-Vizier leidden er zeer spoedig toe, dat Colyer door dezen naar Adrianopel werd ontboden, gelijk wij uit het volgend uittreksel van eenen brief van genoemden heer aan Cuper onder dagteekening van 1 April 1698 kunnen zien: „Enfin mynheer, dese volckeren hebben soodanigh concept van haer Ho. Mog. sincere vriendschap en groot pouvoir, dat sy haer volkomen imagineeren, sonder de bemiddeling van den Staet, tot geen vrede of Trèves (daerna sy nu als visch nae 't water verlangen)

te konnen geraken, waervan nu ook een klaer blyk is de continuale aensoekingen en persuatien van desen Caimacan Pascia en andere hooge ministers, opdat ik de reis per Adrianopel soude ondernemen, daertoe nu eyndelyk, om geene reden van misnoegen en sinistre gedagten te veroorzaken, quasi geforceert heb .moeten resolveren, te meer nu den Vesier aan desen Caimacan van Constantinopel ordre heeft toegesonden, om my van de noodige paerden, wagens met een Aga van 't hof voorsien, te doen accompagneeren.

Daerenboven adviseert myn eerste Draegman uyt Adrianopelen, dat meergen. primo Vesier aldaer een schoon logement, dat door een voornaem Turcksch heer bewoont werd, voor my heeft doen inruymen. Gevolgelijk prepareer ick my nu tot de reys, met intentie, God believende, den 12 deses van hier te vertrecken, op vast vertrouwen, dese mijne onderneminghe, als maer alleen geschiedende tot maintien van

haer Ho. Mog. gesag bij dese volckeren, den Staet wel sal gevallen."

De reis van Colyer werd, nadat daarover gedelibereerd was by resolutie van den 20 Mei, door Hunne Hoog-Mogenden geapprobeerd; deze resolutie is te vinden in het Staatsarchief te 's Hage: Secrete resolutien v. H. H. M. Jaarg. 1698.

Intusschen was by missives van den 28. Maart 1698 door den Koning van Engeland en den 31. Maart door Hunne Hoog-Mogenden, officieel de mediatie aangeboden ter bewerking van eenen vrede of wapenstilstand tusschen den Keizer en zijne geallieerden en de Ottomanische Porte. Deze mediatie werdt gretig door den Keizer aangenomen, waaraan dan ook de Staten niet schijnen te hebben getwijfeld, althans van dezelfde dagteekening als hun aanbod is ook reeds de volmacht voor Jacob Colyer, Ambassadeur te Weenen, om de aangeboden mediatie waar te nemen. Een afschrift van deze volmacht laten wij als bijlage volgen.

Nu was de toeleg van Lord Paget om alleen de onderhandelingen te voeren mislukt en als eerste gevolg daarvan vinden wij eene missive van den Oostenrijkschen Kanselier Graaf Kinsky aan den Hollandschen bemiddelaar onder dagteekening van 24 April met 6 bijlagen, welke dienden om hem op de hoogte van de positie te brengen De brief begint met een hoffelijk compliment aan Colyer, het vertrouwen uitdrukkende, dat de keizer in zijne bekende bekwaamheden stelt, verder wordt er in aangedrongen om aan de Porte te beduiden, dat de Oostenrijksche regeering er onmogelijk in kon toestemmen, om, zooals de Turken voorgesteld hadden, Transylvanië van het „Uti Possidetis" uit te sluiten; ook wordt in dien brief gewezen op de wenschelijkheid om Rusland in de conferentie te doen opnemen, iets waartoe de Turken tot nog toe niet geneigd waren.

De bijlagen bevatten brieven uit Londen en 's Hage, een afschrift der proposities van de

Porte en afschriften van de briefwisseling tusschen Kinsky en Paget.

De Turksche vredesvoorstellen waarvan wij hierboven reeds melding gemaakt hebben, waren in de latijnsche taal vervat en hadden tot dagteekening: die 15 unici inter menses mensis Lunuaris Reseb a sacro excertitu anno 1109; zij sloegen als basis der onderhandelingen voor het „Uti Possidetis", behalve voor Transylvanië dat aan haar eigen vorsten moest teruggegeven worden.

De landstreek tusschen de Tibiscus en de Donau zou „desolatum" blijven terwijl het verboden was er forten op te bouwen.

Peterwardein zou geslecht worden; wat Polen betreft zou Kaminiec geslecht aan de republiek terug gegeven worden. Voor het verdrag van Venetië zou het „Uti Possidetis" als basis aangenomen worden, terwijl Rusland in de voorstellen niet genoemd werd.

Een enkel woord over de uitdrukking van „Uti Possidetis", reeds meermalen door ons ge-

bezigd; de regel „Uti Possidetis" of vollediger „Uti Possidetis ita porro possideatis" als basis van een vredesverdrag, beduidt dat in hoofdzaak bij de onderhandelingen wordt aangenomen dat ieder der oorlogvoerende partijen datgene zal behouden, dat op het oogenblik van het vaststellen van het verdrag in zijn bezit is; van daar de tijdens de laatste Berlijnsche conferentie, zoo dikwijls gebezigde uitdrukking „beati possidentes." Natuurlijk sluit dit niet uit, dat men op enkele punten van dezen regel kan afwijken b. v. door, ten einde betere natuurlijke grenzen te krijgen, onderling plaatsen te ruilen, door vestingen te slechten enz.

Calvo en Bluntschli [1]) geven gelijkluidende verklaringen, de eerste zegt: „l'Etat de possession au moment de la conclusion de la paix est considerée, à moins de dispositions contraires

---

[1]) Calvo, tome IV pag. 360 § 2950. — Bluntschli, seite 388 § 715.

comme la base du nouvel ordre public créé par la paix. Chacun conserve la souveraineté du territoire qu'il occupe."

De Zwitsersche geleerde schrijft „Der öffentliche Bezitzstand zur Zeit des Friedensschlusses wird, soweit nicht darin abweichende Bestimmungen getroffen sind, als Grundlage der erneuerten Friedensordnung betrachtet. Jeder Theil behält das Gebiet nunmehr zu Recht, das er besitzt."

Eenigszins uitvoeriger weidt Sir Robert Phillimore over de zaak uit; wij laten zijn gevoelen hieronder volgen: „Daar, zooals Grotius opmerkt, het niet gebruikelijk is dat oorlogvoerende partijen vrede sluiten op de basis van eene bekentenis van ééne van hen, dat hij in het ongelijk is, ea sumenda est in pactis interpretatio quae partes quoad belli justitiam maxime aequet."

Dit doel kan door twee middelen verkregen worden namelijk: Hetzij door eene overeenkomst, dat het door den oorlog gestoorde bezit zal hersteld worden, hetgeen door de welbekende

internationale formule van het *status quo ante bellum* wordt uitgedrukt, hetzij door eene overeenkomst, dat de zaken in dien toestand zullen blijven waarin zij op het einde van den oorlog waren. Dit nu wordt uitgedrukt door de formule, die hoewel zij dikwijls niet verstaan wordt, in hare toepassing genoegzaam bekend is, van *uti possidetis* of zooals Grotius zegt: „Ut res maneant quo sunt loco;" quod Graeci dicunt: ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

Dd. 19 Mei 1698 vinden wij in het Staatsarchief van Weenen eene collectieve missive van de beide mediateurs Paget en Colyer aan den Kanselier Graaf Kinsky; hierin wordt gemeld, dat de Porte wederom geneigd is de vredes-preliminairen te teekenen op grond van het „Uti Possidetis", zoowel met den Keizer als met Polen en Venetië; men ziet dus, dat zij de vordering, Transylvanie betreffende, hadden laten vallen. Wat den Czaar der Moscoviten betreft, zijn de Turken eveneens geneigd op gelijke basis met hem te

onderhandelen. Ten slotte verzoeken Paget en Colyer dringend om volmacht ten einde de preliminairen te kunnen vaststellen, daar de Turken, die groote krijgstoerustingen gemaakt hadden, ongeduldig begonnen te worden over den langen duur der onderhandelingen.

Als gevolg van dien brief werd door den Keizer, onder dagteekening van 23 Juni, volmacht gegeven aan Graaf Franciscus Udalricus Kinsky, Groot-kanselier van Boheme etc. etc. „ad subscribendum et sigillo suo muniendum declarationem"; hierdoor werd aan Graaf Kinsky de bevoegdheid gegeven om de volmachten voor de mediateurs te teekenen, gelijk wij uit het volgende uittreksel kunnen zien: „Speciali mandato constitutus chirographum apposuit, et sigillum suum impressit quoque dictis legatis mediatoriis datur potestas declarandi pro accepto et stabilito nostro et Praedictae Venaetae nomine, cum Turcis fundamenti universalis pacti seû regulae Uti possidetis. Ejusdemque pro foederatis nostris scilicet

Serenissimis et Potentissimis Rege et Republica Polona, nec non Tzaro et Magno Duce Moscoviae utiliter stipulandae, eo fine et adjecta conditione res simul eodemque passu similem declarationem acceptati fundamenti praedicti Uti Possidetis pro nobis nostrique foederatis, Porta Ottomana pro sua parte faciat, et tradito pariter per plenipotentia nos suos simili Declarationis instrumento quam primum loco destinato ad congressum procedatur, in quo sub auspiciis receptae mediationis ejusque legatorum officiis mediatoriis per plenipotentiariis partium belligerantium sufficientibus mandatis ab utrumque instructas, de omnium et singulorum foederatorum rationibus seu interresse, ut vocant agatur tracteturque.

l. s. "Leopold."

Gelijke volmacht had de Venetiaansche Ambassadeur Cavaliere Ruzinni van zijne regeering ontvangen.

Den derden Juni daaraanvolgende werden de

op grond van bovengenoemde stukken opgemaakte en door Kinsky en Ruzzini geteekende volmachten, tegelijk met de bovengenoemde „pleinpouvoirs" van den Groot-kanselier en den Venetiaansche Ambassadeur, aan de mediateurs verzonden. Deze volmachten gaven den mediateurs de bevoegdheid om de preliminairen te onderteekenen als basis aannemende het „Uti Possidetis", terwijl dan onder voortdurende mediatie van Engeland en Hunne Hoog Mogenden, door gezanten ad hoc, zoude beslist worden „de territoriis limitibus et terminis Imperiorum et Dominiorum definiendis, locorum quorundam permutatione demolitione et evacuatione omnibusque aliis quae quo qualibet convenientia et interesse ejusque Foederati distincto."

Tevens werd in eenen begeleidenden brief als plaats voor de conferentie een der volgende steden voorgeslagen: Weenen, Peterwardein, Debreczin, Szegedin, Belgrado of Temesvar; ook werd aan de mediateurs gemeld, dat de bondge-

nooten er niet in zouden toestemmen eenen wapenstilstand te sluiten.

De volgende brief, die onze aandacht trekt, is eene collectieve missive van de mediateurs dd. Campo Ottomanico prope Sophiam $^{14}/_{24}$ Juli waarbij zij danken voor de volmacht en hunne vreugde er over te kennen geven dat „Universalis regulae basis (Uti Possidetis) ita hic approbari videtur."

De Turken, melden de mediateurs verder in dien brief, willen slechts op eene neutrale plaats onderhandelen en stellen mitsdien Salankemen voor, waar men echter, daar er geen genoegzame accomodatie is, zal moeten campeeren.

Onder dagteekening van „En chemin à une heure de Semlin $^{9}/_{19}$ Augustus 98", schrijven de mediateurs den middelerwijl aan de Oostenrijksche grenzen aangekomen Ambassadeurs van den Keizer, als volgt: „touchant les passeports, ne pouvant point obtenir la signature du Grand Seigneur à cette distance, on a creû être raisonable que les passeports dorénavant soient signés des média-

teurs pour éviter beaucoup d'incommodités, et pour nous soustenir en cela on a cruê necessaire de nous donner un écrit public signé par les plénipotentiaires (ottomans), que ce gentilhomme porteur montrera à Vos E. E. et nous ne doutons pas que Vos E. E. nous donneront de mème un de leur part, étant l'expédiant le plus juste et le moins préjudiciable aux circonstances qui se présentent."

In diezelfde brieven worden nog de volgende punten opgegeven, die vastgesteld moesten worden, voordat de conferentie bij elkander kwam.

I.

l'Etendue de l'assemblage laquelle, puisque les ambassadeurs Turcs pensent êstre à Salankemen, les ambassadeurs Impériaux à Peterwardein et les mediateurs au millieu ne peut pas êstre moins que de Peterwardein au delà de Salankemen en long, et la largeur proportionée.

II.

Il faut scavoir comment on reglera les saufconduits par terre et par eau pour les traitans.

III.

Comment et en quelle forme nous devons avoir et donner les passeports, et il faut que nous ayons authorité, de les donner par l'ordre à nous remis, de la part des Princes des ambassadeurs traitans.

IV.

Comment on ordonnera le lieu où nous serons qu'on puisse empêcher la communication des gens des deux parties quand les ambassadeurs se rencontrent.

V.

Quelle garde on nous donnera pour nostre

sureté personnelle et comment la garde Allemande et Turque peut êstre disposé tellement qu'il n'arrivent pas des accidents par leur mélange.

VI.

Quelle nombre de gens chaque ambassadeur peut mener avec lui.

Wat het teekenen van de preliminairen in den weg heeft gestaan weten wij niet, zeker is het dat dit eerst na eenig uitstel plaats had, althans eerst op 12 Augustus geven Paget en Colyer in een schrijven uit Belgrado kennis van het „avoir posé le fondement de la paix sur l'Uti Possidetis". In dienzelfden brief wordt Scamandria als plaats voor de conferentie voorgeslagen.

Onder dagteekening van 1. September vinden wij missives van Kinsky, eene collectieve aan de beide mediateurs en aan ieder van hen eene afzonderlijke; de inhoud is nagenoeg gelijk. Aan

Paget schrijft Kinsky dat hij den goeden afloop van de onderhandelingen verwacht „Tant de la bénédiction du Tout Puissant DIEU, que de la sage conduite de V. E. E., et surtout de la vôtre monsieur, l'Empereur, mon maître ayant en vous remis toute sa confiance."

Verder verklaart Kinsky aan de mediateurs, dat zoo de Porte den Keizer en Venetië tevreden stelt, hem aan de andere bondgenooten weinig gelegen is; ook wil de Oostenrijksche Kanselier niets aan eene commissie „ex post facto" overlaten, alle grensscheidingen moeten volgens hem op de conferentie zelve worden vastgesteld. Wijders bevat de brief nog de benoeming van de Graven von Oetingen en Schlick tot gevolmachtigden ter conferentie.

In antwoord op dezen brief schrijft Paget om toch vooral op spoed aantedringen, met het oog op de onophoudelijke bemoeiingen van den Franschen Ambassadeur, die alles in het werk stelt om de vertraging in het tot stand komen der conferentie, den Turken zóó voor te stel-

len, dat hij hen diets maakt, dat de Keizer de onderhandelingen slechts als voorwendsel bezigt om tijd te winnen ten einde zijne troepen in goeden toestand te brengen; ook verzoekt Paget dat aan de gevolmachtigden den titel van „Ambassadeur plenipotentiaire" gegeven worde, daar de Turken zich zouden beleedigd gevoelen indien men aan de onderhandelaars een lageren rang toekende.

In eene collectieve nota van de mediateurs wordt, onder mededeeling dat Peterwardein de meest gewenschte plaats is voor het bij elkaar komen der conferentie, verzocht dat van Oostenrijksche zijde de noodige orders worden gegeven: „pour régler l'étendue des immunités des lieux où on devra s'assembler, parceque cela doit être déterminé devant que nous nous puissions porter sur le lieu, afin que, aussi bien les Ambassadeurs Plénipotentiaires que nous, puissions vivre et traiter en assurance."

Den 14/24 October schrijven de mediateurs

den middelerwijl aan de Oostenrijksche grenzen aangekomen ambassadeurs van den Keizer uit Crushedal, om hen te melden dat het aldaar slecht wonen is, voornamelijk door het gebrek aan goed water, zij stellen dan ook voor om niet in die plaats, maar in de vlakte van Carlowitz in Symriën gelegen te onderhandelen.

Hierop komt tien dagen later het volgende antwoord, dat ook eenigszins als antwoord op de collectieve nota van den 9/19 Augustus kan gelden. „Touchant la sureté du Congrès nous sommes resolus de faire publier encore aujourd'hui la neutralité pour tout le pays qui est compris entre la Danube, la Save et la rivière de Bossut en tirant la ligne depuis Illock, Touerink, Nemesce, Maranizi et Ratska jusqu'a Semlin tant par eau que par terre et empêcherons par tous les moyens possibles qu'aucune troupe de la milice Imperiale de quelle nation quelle soit n'y entre ou fasse la moindre hostilité étant persuadés que les Turcs feront autant de leur côté."

Bij dien brief wordt tevens de door den Keizer onderteekende volmacht voor de mediateurs om paspoorten uittegeven verzonden en wordt gemeld, dat als garde van den kant des Keizers is aangewezen het kurassiers-regiment Corbelli, benevens van de regimenten Thürheim en Anhalt ieder een bataillon.

Deze wapenstilstand, voor opgemeld grondgebied, werd ook werkelijk den 19. October zoowel te Belgrado als te Peterwardein met groot ceremonieel afgekondigd.

HOOFDSTUK III.

De Conferentie te Carlowitz.

Voordat wij de eigenlijke conferentie behandelen wenschen wij met een enkel woord te spreken over de streek, waar zij plaats vond, benevens de mannen die daaraan deelnamen.

Het tegenwoordige stadje Carlowitz was toen ter tijde slechts een onbeduidend gehucht en leverde dus zoo goed als geene huisvesting op voor de gezanten, die met talrijk gevolg aangekomen waren.

Hoe talrijk zulk een gevolg van een Ambassadeur destijds was, kunnen wij nagaan uit de

opsomming van het gevolg van Paget en Colyer, dat volgens een brief van zekeren heer de Hochepied, zwager van Colyer (te vinden bij Bosscha bladz. 81), voor elk der mediateurs uit meer dan honderd veertig personen bestond, benevens 3 standaarden, trompetters en zeventig eigen paarden, bovendien twee karossen met acht paarden waarbij nog kwamen de aan ieder van hen door den Sultan ten gebruike afgestane vier karossen, 50 rijpaarden, 10 kameelen, 18 muilezels, 18 bagagewagens en de noodige tenten. Voorts aan ieder een Caprigi Bassi (tot persoonlijke oppassing en dienst), een Aga van den Testardar, om het opzicht over het defroyement te hebben en eindelijk twee Ziauten en een compagnie Janitzaren tot lijfwacht.

Dat geheele gezelschap moest dus in hunne tenten kampeeren en niet weinig zijn de klachten die de verschillende Ambassadeurs over de ontberingen van het kampleven uitten, vooral tijdens den hevigen storm die tusschen acht en negen November onder de tenten groote ver-

woestingen aanrichtte. Telkens weder wordt de koude, de sneeuw en de regen als zoovele redenen aangevoerd om toch haast te maken met het vredeswerk en onzes inziens is het eindelijk gelukken daarvan voor een goed deel te danken aan de ruwheid van het seizoen. Het beste overzicht van de gesteldheid der plaats waar de conferentie gehouden werd, vinden wij bij Mor. Edler von Angeli die het als volgt schildert:

„Um dem gleich Anfangs hervortretenden Etiquettesstreite vorzubeugen, wurde beschlossen, dass jeder der vier Botschafter, der des Kaisers, Venedigs, Polens und Russlands, von einer seite des ausgesteckten Lagers Besitz haben. In der mitte desselben stand das Conferenz-Zelt für die Vorverhandlungen, an welches sich beiderseits die Zelte der Kaizerlichen und der Türkischen Gesandten anschlossen. Das Conferenz-Zelt hatte vier Eingänge, wovon zwei zich gegenüberliegende für den Eintritt der Kaiserlichen und Turkischen, die beiden anderen

aber für je einen Gesandten der vermittelden Mächte bestimmt waren.

Die Langseite des Lagerraumes, gegen die Donau zu, nahm das eigentliche Conferenz-Haus für die gemeinschaftlichen Sitzungen ein. Es war einfach aus Brettern zuzammengefügt und enthielt drie Gemächer in einer Reihe, wovon das mittlere als Berathungssaal, die beiden kleineren als die besonderen Cabinete der Kaiserlichen und der Turkischen Gesandten dienten. Ein viertes, gegen das Conferenzzelt vorspringendes Zimmer war speciell für die vermittlenden Gesandten bestimmt, welche ihren Lagerplatz zunächst des Conferenz-Hauses angewiesen hatten.

Das Kaiserliche und Turkische Lager befand sich auf ungefähr drie viertel Stunden Entfernung seitwärtz des Conferenz-Platzes."

Genoeg is gezegd over de plaats der onderhandeling waar thans nog eene kerk aan Maria des Vredes gewijd, de herinnering aan het memorable feit dat wij bezig zijn te schilderen,

levendig houdt. Gaan wij thans over tot het in korte trekken voorstellen van de mannen, die bijeengekomen waren om de zoo moeielijke taak van eenen vrede tusschen zoo verschillende elementen te bewerkstelligen, tot een goed einde te brengen.

Wat de mediateurs betreft, deze zijn ons reeds bekend; wij hebben Lord William Paget, Baron de Beaudesert reeds uit de briefwisseling van Colyer met Cuper leeren kennen als een trotschen Brit, zich gaarne op den voorgrond stellende en, waar het zijn belang geldt, niet terugdeinzende om zijn „foi de gentilhomme" te vergeten. Bij de mediatie schijnt hij echter wel eens goede diensten bewezen te hebben; uit de particuliere rapporten van Graaf Schlick aan Graaf Kinsky blijkt echter, dat Schlick in het algemeen niet met de mediatie ingenomen was. Hij schrijft onder dagteekening van 28 Nov. aan Kinsky: „La Médiation de Milord Paget est conduite avec sagesse et modération; mais soit vous dit sous

un dernier secret d'un autre coté si pauvre et si stérile, qu'elle nous sert de fort peu de chose. Ils (les mediateurs) souffrent insultes, reproches et menaces sans oser piper devant ces messieurs."

De Venetiaansche Ambassadeur geeft aan Paget in zijn rapport aan den Senaat wel een brevet van bekwaamheid maar verheelt daarom geenszins zijne boven aangeduide slechte hoedanigheden, hij zegt van hem:

La maggior habilità, et il maggior credito nella direttione, si posse deva da Guglelmo, Paget Ambasciator d'Inghilterra. Grande era la consideratione de Plenipotentiarii ottomani verso di lui. Se ben la sua moltà età non sia distinta dalla memoria di grand'impieghi: ad ogni modo in questo, ha fatto conoscere spirito equale al negotio, et un Consiglio profondo, e maturo. Sterile per altro, e misurato assai nelle parole. Più ancora nella suavita del tratto e nella facilita dell' insinuiationi. Traboccava anzi tal volta in alceme stavaganza di sentimento, et in qualche

transporto di calore non proprio all' occasione, et alla dellicatezza dell'affare. Bramando di custodir in se solo l'arcano del negotio, restringeva non poco le communicationi all' Ambasiator d'Ollanda.

Jacob Colyer de Nederlandsche mediateur, de zoon van Justinus Colyer, die in 1668 als Nederlandsch resident naar Constantinopel gezonden was, volgde bij diens overlijden, zijn vader in die betrekking op; in 1688 werd hem den titel van Ambassadeur verleend om hem bij zijne collega's niet te doen achterstaan. Volkomen bekend met de taal en zeden van de Ottomanen genoot hij onder hen eene groote achting; van hem getuigt de bekende Fransche reiziger Dumont „dat hij ten volle onderricht was van desselfs (Colyers) verdiensten, bekwaamheid en volkomene wetenschap in het stuk van onderhandelingen." Reeds zagen wij hoe hij zich bij de voor-onderhandelingen verdienstelijk maakte en hoezeer de Turken er prijs op stelden hem als mediateur

bij het Congres te zien optreden. Meergemelde Ruzzini schrijft van hem in zijn rapport aan den Venetiaanschen Senaat „Era questo Giacomo Coliers, huomo di suavità, di sincerità, et di maniere tutt' aperte. Nato in Constantinopoli, quand il Padre sosteneva pure l'Ambasiata dei Stati, et contiunato in quel soggiorno quasi tutt' il corso della sua vita, possede la lingua, et con l'uso di tutte le maniere della Natione, se ne concilia l'affeto.

De Oostenrijksche gevolmachtigden waren, Wolfgang Graaf von Oettingen, keizerlijk Kamerheer, geheime raad, en voorzitter van den Rijksraad benevens Leopold Graaf Schlick tot Bassano en Weiskirchen, eveneens keizerlijk Kamerheer en General-feldwachtmeister; hun was toegevoegd de Italiaan in Oostenrijkschen dienst Kolonel Alois Ferdinand graaf Marsigli om behulpzaam te zijn bij het bepalen der grensscheidingen. Graaf Oetingen schijnt geen groot licht geweest te zijn; hij was zegt Ruzzini: „Soggetto di prudenza et integrità; et die mente però limitata;

et d'animo tenace, et sospettose;" Daar hij bovendien niet zeer bedreven was in de Italiaansche taal, waarin hoofdzakelijk de onderhandelingen gevoerd werden, zoo raakte hij eenigszins op den achtergrond en werden de discussien gemeenlijk door Graaf Schlick gevoerd.

Deze, een gunsteling en bloedverwant van den Graaf Kinsky was krijgsman van beroep, maar daar alle grensscheidingen voornamelijk met het oog op de verdedigbaarheid en veiligheid van het land vastgesteld moesten worden en hij bovendien een man van groot verstand schijnt te zijn geweest, was hij uitnemend voor zijn taak berekend. „Proveduto poi di lume è sagacità naturale oltri varie notitie aquistate dal genio alla Alettura è apparso degno dell' hanuta ingerentza" zoo luidt het oordeel van Ruzzini over hem.

Wat Carlo Ruzzini cavaliere, Venetiën's gevolmachtigd Ambassadeur betreft, zoo was zijn taak ter conferentie verre van benijdenswaardig. Met nauwkeurige instructies toegerust, die hij op

straffe des doods niet kon overschrijden, was het hem bijna onmogelijk te onderhandelen; is het wonder dat hier onder zijn humeur leed, zoodat Schlick in een rapport aan Kinsky, onder dagteekening van 23 November, het volgende van hem zegt: „J'avais si fort prié monsieur l'Ambassadeur (Venitien) avant qu'il se fut rendu à la première conférence de n'entrer en aucune prolixité des discours et de reculer quelquefois pour ensuite mieux sauter, lui alléguant pour exemple un changement de méthode en nous mêmes, différente de celle que nous avions crû devoir emploier au commencement. Le torrent de son éloquence l'a neamoins emporté et Maurocordato (Turksch Ambassadeur) s'en piquant aussi pour sa part, ils se sont si fort brouillé que ni les uns ni les autres ne scavent proprement pas de quoi il est question, et qui pis est, y ont fait entrer un peu d'aversion personelle;" en verder:

„Il n'a pas le pouvoir de changer un mot, bien loing d'admettre ancune limitation aux

articles prescrites par le sénat même. Chose bien extraordinaire par ma foi que ces messieurs s'érigent en dictateurs à l'égard de la puissance ottomane.

Polen was ter conferentie vertegenwoordigd door den Palatijn van Posen, Graaf Stanislaus Malachowski, een trotsch en hoofdig man, maar niettemin met groote bekwaamheden als onderhandelaar toegerust. Van zijne eerlijkheid krijgen wij geen grooten dunk waar wij de volgende zinsnede vinden in een der rapporten van Graaf Schlick aan Graaf Kinsky: „Il n'y a pas d'adresse qui tienne contre des promesses d'argent à l'égard du Polonais."

Wat eindelijk de laatste der onderhandelaars van de verbondenen, Polchioo Procop Boganovic' Vosnicin, Ambassadeur van Rusland betreft, deze was niet minder trotsch en uit de hoogte dan zijn Poolschen collega met wien hij het volstrekt niet vinden kon, „chat et rat s'accorderont plus facilement que ces messieurs" schrijft Schlick van hen.

Hij had volgens Ruzzini „nella presenza, et anco nel maneggio teneva qualche cosa die rozzo et del genio non polito della natione." met hem was het dus niet eens noodig „de gratter le Russe pour trouver le barbare."

Bij de Turksche Ambassadeurs doet zich hetzelfde geval voor als bij hunne Oostenrijksche collega's namelijk, dat de eerste onderhandelaar Rami Mohammed Effendi, Reis Effendi of Minister van Buitenlandsche Zaken der Porte, door zijn collega Maurocordato op den achtergrond gedrongen werd.

Ruzzini zegt van den Reis Effendi „Ornato di prudenza, di notitie, e di studia superiore al genio, e costume de Turchi acorto, discreto e soave anco nella maniere; quando non frapponeva qualche lampo die quella e fierezza, che non puo segregarsi dal barbaro temperamento. Quando voleva regolava lui con superior auttorità le massime de negotio, ne poteva prevalire l'accortezza di Alessandro Maurocordato."

Deze Maurocordato was een Griek gesproten uit het edele geslacht der Scarlatsaden, dat reeds vele tolken aan de Porte geleverd had; reeds meermalen in ongenade gevallen en weer in genade opgenomen, had de Sultan hem laatstelijk tot geheime Raad en gevolmachtigde ter conferentie benoemd. Voor zijne taak was hij uitnemend berekend, reeds gedurende drie jaar in Oostenrijk als onderhandelaar werkzaam geweest zijnde, kende hij de Oostenrijksche Ambassadeurs en hunne wijze van onderhandelen van vroeger, waardoor het grootendeels aan zijn beleid te danken is, dat de vrede voor Turkije nog op betrekkelijk dragelijke voorwaarden gesloten werd.

Lang werd er gestreden over den voorrang, wie het eerste bezoek zoude moeten doen enz.; de strijd over den voorrang werd verijdeld doordien, zooals wij gezien hebben, de zittingszaal even veel deuren had als er onderhandelaars waren en zij dan allen tegelijk ieder door de hem aangewezen deur binnentraden. Wat de be-

zoeken betreft werd bepaald, dat de eerstaangekomenen den later aankomenden het eerste bezoek zouden brengen en dat overigens alle etiquette, waaruit strijd omtrent den rang kon voortvloeien, zou worden opgeheven. — Wat de volmachten betreft, zoo zonden eerst de bemiddelaars de hunne aan alle Ambassadeurs, daarna werden de volmachten der onderhandelende mogendheden aan de bemiddelaars ter hand gesteld, die ze vervolgens inwisselden.

Den 2. November overhandigden de vertegenwoordigers der christelijke mogendheden hunne vredesvoorstellen aan de mediateurs, den 7. daaropvolgende deden de Turksche onderhandelaars hetzelfde; in hunne proposities kwamen zij met hunne oude pretentien op Transylvanië weer voor den dag en verlangden dat bedoeld gewest in zijnen ouden vorm zou teruggebracht worden, namelijk onder bestuur van eenen, onder Turkschen souvereiniteit staanden, prins zou komen. Toen dit voorstel zonder eenige discussie afgewezen werd,

stelden zij andermaal voor, Transylvanie aan den keizer te laten tegen betaling van een jaarlijksche schatting aan den Sultan. Ook dit voorstel werd de eer eener discussie niet waardig gekeurd en den mediateurs werd verzocht de Turken te polsen of het hun met den vrede ernst was of dat ze slechts tijd zochten te winnen. Hierop verklaarden de bemiddelaars bij monde van Lord Paget, dat zij den Turken in de eene hand den vrede, in de andere echter den oorlog aanboden en dat er geen tusschenweg was. Deze verklaring had het gewenschte gevolg en de Turken lieten hunne aanspraken op Transylvanie vallen, die overigens volkomen in strijd waren met de aangenomen basis van het „Uti Possidetis". De Russische Ambassadeur maakte bezwaren om de mediatie te erkennen en stelde den Turken vóór zonder tusschenkomst van Paget en Colyer te onderhandelen, hetgeen deze echter weigerden.

Den 13 November begonnen de conferenties

tusschen de Keizerlijke en Turksche Ambassadeurs, waarbij ook de Russische gevolmachtigde tegenwoordig was; na het wisselen der wederkeerige plichtplegingen, kwam men overeen eerst in groote trekken de nieuwe grenzen van iederen Staat te regelen en de meer nauwkeurige grensregeling benevens de verder te behandelen punten, tot latere conferenties uit te stellen.

De grenzen van een rijk, zooals Graaf Schlick het op die conferentie uiteenzette, kunnen onderscheiden worden in twee soorten: de natuurlijke, welke zoo te zeggen door de ligging der landen worden aangegeven en die bestaan in rivieren, bergketenen enz., en de conventioneele, die eerst bij overeenkomst worden vastgesteld en door teekenen moeten uitgebakend worden. De natuurlijke grenzen werden nu eerst vastgesteld en leverden weinig moeielijkheden op, zoodat op den 18. November Schlick aan Kinsky kon schrijven, dat het „fundamentum pacis re confirmirt" en „in die materia confinorum" der modus

„per partes" vastgesteld is. De conferentie van den 23. was voor de keizerlijken gunstig; hierover rapporteert Schlick: „Nous avons pris Maurocordato à un moment de berger et obtenu aussi que la ligne du Tibisque vers la Save sera tirée de la pointe du rivage en delà nous restons ainsi les maîtres du confluent; mais c'aurait été une chose contre Dieu et contre nature si nous l'avions proposé du commencement. Il faut un certain tour aux paroles, prendre des biais et en un mot beancoup de délicatesse pour venir à bout de ces gens là. Ils temoignent n'estre pas mal satisfait de nos manières, et une espèce de contentement de se trouver avec nous. Cependant je me suis brouillé pour ainsi dire encore aujourdhui quatre ou cinq fois avec Maurocordato mais avec le plaisir d'un racommodement entier à la suite."

De onderhandelingen van de keizerlijke Ambassadeurs schijnen toen reeds zeer ver gevorderd te zijn geweest, althans na zich beklaagd te hebben

over den weinigen vooruitgang, dien de onderhandelingen met Venetië hadden, schrijft Schlick verder:

„Nous sommes en bon chemin, mais s'il faut attendre le retour du courier de Venise, et attendre plus d'un courier, comme il est à présumer qu'ils ne donneront pas tout d'un coup pouvoir-général à l'Ambassadeur, je ne scais quel prétexte nous prendrons pour trainer nostre conclusion et ce qui pourrait arriver." Hij eindigt zijn rapport met instructies te vragen wat te doen „dans cette conjoincture également délicate et importante."

De volgende conferenties van den 25. en 26. November zagen den vrede met den Keizer zoo goed als verzekerd. De grenzen waren naar beider genoegen vastgesteld en er bleef nog slechts over om de altijd weer opkomende vraag over het bezit van het Heilige Graf, dan die van het Diplomatisch verkeer en eindelijk de handelsbelangen te regelen, benevens de extraditie van den geheel op den achtergrond

geraakten graaf Tököli. Hoewel dit alles eerst later werd vastgesteld, zoo oordeelen wij het toch beter reeds hier de hoofdpunten van den vrede tusschen den Keizer en de Porte te resumeeren, den vrede zelve laten wij als bijlage volgen. De eerste zeven artikels zijn aan de vaststelling der grenzen gewijd, welker nadere beschouwing echter niet op onzen weg ligt.

Art. 8 verbiedt vijandelijke invallen en verzekert de teruggave van geroofd goed; art. 9 verzekert de strafbaarheid van opstandelingen in welke der beide rijken zij ook gevangen worden; art. 11 behelst een veelvuldig in alle overeenkomsten voorkomende clausule: namelijk die, welke de beslissing van geschillen, die over de uitvoering van het verdrag ontstaan mochten, aan van beide kanten in gelijken getale benoemde commissarissen opdraagt. De gevangenen welke nog in het bezit van de beide staten zijn, worden ingewisseld, zij die reeds in privaat bezit zijn overgegaan kunnen tegen een betamelijk

losgeld worden vrijgekocht. De privilegien op het stuk van godsdienst worden hernieuwd en het wordt aan eenen keizerlijk Oostenrijkschen gezant toegestaan zijne wenschen, de christelijke religie en het bezoek van het Heilige Graf betreffende, ter kennis van den Sultan te brengen.

Art. 13. De Oostenrijksche onderdanen zullen, wat den handel betreft, dezelfde vrijheden en privilegien genieten die aan andere bevriende volken toegekend worden. Bij de solemneele Ambassades zullen, met den handel goed bekende, commissarissen gevoegd worden die een overeenkomst dienaangaande zullen maken. De vroeger gemaakte capitulatiën blijven van kracht in zooverre er door dit verdrag niet van afgeweken wordt. Wederkeerig zullen solemneele Ambassades gezonden worden, die op een nader te bepalen plaats in Symriën zullen ingewisseld worden.

Zij zullen betamelijke geschenken medevoeren en zij zullen aan de respectieve hoven elk verzoek, dat zij oirbaar achten mogen doen.

Art. 17 regelt de imuniteit der Gezanten; art. 18 behelst de bepaling, dat de conventioneele grenzen zooals zij bij het verdrag geregeld zijn door commissarissen binnen een tijdsverloop van twee maanden, te rekenen van den $^{12}/_{22}$ April 1699, zullen moeten afgebakend worden. De gevolmachtigde gezanten verbinden zich, dat de vrede, zooals zij door hen onderteekend is, door de beide Keizers zal goedgekeurd worden en dat de uitwisseling der ratificatiën door tusschenkomst van de mediateurs binnen 30 dagen na de onderteekening zal plaats hebben. Het laatste of 20ste artikel behelst de bepaling, dat de vrede 25 jaar zal duren, dat zij echter op verlangen van een der partijen kan verlengd worden. Verder spreekt het de verplichting uit voor alle onder souvereiniteit van de beide Keizers staande landen en vorsten om den vrede te respecteeren terwijl de Chan van de Krim er nog bijzonder in genoemd wordt. Het tractaat zwijgt over het lot van Graaf Tököli, alleen werd onder

de hand overeengekomen, dat de Keizer van het verzoek zijner uitlevering afzag en hem het erfgoed van zijne gemalin gravin Helene Zriniy zou doen toekomen, waar tegenover de Porte de verplichting op zich nam hem, zoowel als zijne aanhangers, van de Oostenrijksche grenzen verwijderd te houden.

Daar wij nu de onderhandelingen over den vrede met den Keizer, die zooals wij zagen geene moeielijkheden opleverden, nagegaan hebben, zoo rest ons nog het tot stand komen der overige vredesverdragen te beschouwen.

Nemen wij dan eerst Rusland.

Bij de onderhandelingen, door deze mogendheid met de Porte gevoerd, stiet alle overeenstemming af op wederkeerige buitensporige eischen; terwijl Bogdanovich verlangde, dat de Turken Kertsch zouden afstaan, wilden deze van hunne zijde de ontruiming en ontmanteling van de vesting Azow.

Het was den bemiddelaars niet mogelijk een overeenstemming tot stand te brengen; te meer

daar zij bij den Rus zeer weinig gezag genoten, als zijnde niet in zijne instructies genoemd. Bogdanovich deed zelfs pogingen, om buiten de mediatie, om met de Turksche gevolmachtigden te onderhandelen, deze echter te eerlijk om de eenmaal aangenomen bemiddeling te laten varen, weigerden dit. Deze omstandigheid gaf aanleiding dat Ghillaniy in zijn Diplomatiches Handbuch verklaart, dat bij den wapenstilstand van twee jaar, die eindelijk tusschen Rusland en de Porte tot stand kwam en die gelegenheid moest geven om in dien tusschentijd eenen duurzamen vrede te sluiten, de tusschenkomst der mediateurs niet ingeroepen werd.

Het tegendeel kan blijken uit de, als bijlage hierachter gevoegde, verklaring der mediateurs zelven en uit onderstaanden aanhef van de wapenstilstand te vinden in het bij Thomas von Wiering te Hamburg uitgegeven relaas „Siegreich geëndigte, Römische Kaiserliche, Polnische, Moscovitische und Venetianische 15 Jährige Turkenkrieg"; daar staat in de „Copia instrumenti

Muscovitae cum Turcis": In nomine Domini Dei Omnipotentis in Trinitate sancta unius etc. — Czarum et Magnum Ducum Petrum Alexovienum (volgt titel) et Magnum dominum Sultanum, Mustafano in Sirmio ad conferentia Carlowitzii facto congressii cum (volgen de namen der onderhandelaars) *mediationem* inter Serenissimi et Potentissimi Suae Regiae Majestatii Majorae Brittaniae et Praepotentium Generalium Statum Nederlandium Hollandiorum, Illustrissimorum et Excellentiissimorum Plenipotentiariorum eorundem Extraordinariorum Legatorum Domini Wilhelmi Lord Pagett Baronis de Beaudesert etc. et Domini Jacobi Colyer etc. ab utraque autem parte ad pacem et inducias propensio et inclinatio adhibita fuit."

Zooals wij dus uit het bovenstaande kunnen zien, werd te Carlowitz tusschen de Porte en Rusland slechts een wapenstilstand van twee jaar gesloten, die echter tengevolge had, dat de vrede 13 Juni 1700 te Constantinopel voor 30 jaar tusschen beide rijken tot stand kwam.

Wat het verdrag met Polen betreft zoo leverde dit niet weinig moeielijkheid op; men had zooals wij vroeger gezien hebben als onherroepelijke basis aangenomen het „Uti Possidetis" en nu bevond zich Kaminiec, de sleutel van Polen nog altijd in de macht van de Porte.

In het alliantie-verdrag van den Keizer met Polen had hij zich verbonden geen vrede te sluiten met de Porte zoolang Kaminiec niet aan de republiek werd teruggegeven. Hierdoor kwamen de onderhandelaars in eene moeielijke positie; zeer terecht toch weigerden de Turken deze belangrijke vesting aan Polen af te staan tegen de zeer luttele vergoeding van eenige onbeteekenende plaatsen in Moldavië die Polen daarvoor aanbood. Hoewel de keizerlijke Ambassadeurs niet anders konden dan de Turken hierin gelijk geven, waren zij toch door de aan Sobiëski in 1683 gegeven belofte gebonden, om geen vrede te sluiten zonder dat Polen in deze zaak tevreden gesteld werd en het schijnt dan

ook werkelijk, dat de geheele vrede op deze zaak bijna schipbreuk geleden had, althans Schlick schrijft aan zijnen chef, deze zaak behandelende, dat zoo de keizer het noodig oordeelt de onderhandelingen af te breken: „S. M. n'a qu'a ordonner, nous ménagerons des prétextes si plausibles que nous ferons cesser le traité en faisant retomber le sort entièrement au coté des Turcs." Gelukkig kwam het niet tot deze breuk en het gelukte aan de vereenigde pogingen der keizerlijke Ambassadeurs en der mediateurs om de Turken ook op dit punt te doen toegeven. Behalve bepalingen omtrent de grenzen behelst het verdrag eene clausule waarbij de handelsvrijheid tusschen beide natiën hersteld wordt; bovendien wordt er in gebroken met de tot vele misbruiken aanleiding gevende gewoonte, dat kooplieden genoodzaakt werden te betalen op de eenvoudige verklaring van getuigen èn wordt er bepaald, dat zij van nu af aan slechts door hen zelve geteekende accepten zullen behoeven te honoreeren.

Het met de republiek Venetië te sluiten tractaat leverde de meeste moeielijkheden op; zooals wij hierboven gezien hebben was de Ambassadeur Ruzzini voorzien van uitvoerige instructies waarvan hem geene vrijheid gelaten was af te wijken. Hoewel deze instructies voorwaarden bevatten, die ten voordeele van Venetië tegen het „Uti Possidetis" streden, zoo verlangden toch de Turken hunnerzijds veel, dat niet met dien eenmaal aangenomen basis strookte. Zoo verliepen dan conferentie op conferentie totdat eindelijk Ruzzini onder betuiging dat het hem zijn hoofd kon kosten op één punt van de grensbepaling toegaf, in de hoop dat de Turken daardoor op de andere punten van hunne vorderingen zouden afzien. Het tegendeel geschiedde, de Ottomaansche Ambassadeurs, zeer wel het voordeelige van hunne positie inziende, drongen des te sterker op hunne eischen aan. Alle gezanten toch waren het verblijf in het barre jaargetijde, het was middelerwijl Januari 1699 geworden, onder de

zeer nooddruftige bedekking van tenten en houten gebouwen moede en daar alle partijen, behalve Venetië, bevredigd waren, begrepen de Turksche gevolmachtigden, dat men de onderhandelingen die eenmaal zóó ver gevorderd waren, niet uitsluitend ter wille van Venetië zou afbreken. Den tienden Januari eindelijk stelde de Turksche Ambassadeurs in vereeniging met de keizerlijken op de conferentie voor, dat men zich wederkeerig zou verbinden, binnen zestien dagen de onderhandelingen af te sluiten.

De vertegenwoordigers van alle onderhandelende mogendheden, behalve Venetië, benevens de mediateurs vereenigden zich met dit voorstel en onderteekenden eene oorkonde waarbij zij zich verbonden nog zestien dagen te wachten, binnen welken tijd de vrede met Venetië door de Ambassadeurs en de bemiddelaars ontworpen en aan Venetië de keuze zou gelaten worden dezen aan te nemen of een wapenstilstand te sluiten en later hare vrede met de Porte alleen te maken.

En werkelijk geschiedde het aldus; de artikelen werden door de mediateurs, de Keizerlijke en Turksche gevolmachtigden buiten tegenwoordigheid van, doch onder mededeeling aan den Venetiaanschen Ambassadeur vastgesteld en er werd besloten, dat men den 26 Januari tot de algemeene onderteekening van de tractaten zou overgaan.

Of deze handelwijze der te Carlowitz verzamelde gevolmachtigden den strengen toets der rechtvaardigheid kon doorstaan is onzes inzien hoogst twijfelachtig.

Vooreerst waren Oostenrijk en Polen door hunne toetreding tot het heilig verbond tegenover elkander verplicht geenen afzonderlijken vrede te sluiten en hoewel de vrede van de Porte met Venetië gelijktijdig met de andere documenten geteekend werd, zoo was dit toch geen regelmatige vrede door bevoegde gevolmachtigden gemaakt en het was den Venetianen het mes op de keel zetten, om hun de keuze te laten tusschen het ratificeeren van het aldus voor hen

toch zeer in hun nadeel gemaakte verdrag en het geheel alleen voortzetten van den oorlog tegen het nog machtige Ottomaansche keizerrijk.

Er waren wel eenige verontschuldigingen in te brengen voor de handelwijze der gevolmachtigden, zij waren allen gereed en de Venetianen hadden zeer weinig goeden wil getoond om tot een vergelijk te komen, ook kon men voorzien dat zoo men op de volmachten voor Ruzzini, die hem hoogstwaarschijnlijk door den op zijn gezag zeer naijverigen Senaat, niet in eens volledig zouden uitgereikt worden, wilde wachten, het verblijf in de tenten nog een tweetal maanden zou moeten verlengd worden, iets wat, afgezien van het onaangename van het verblijf, tot nieuwe verwikkelingen aanleiding kon geven.

Dat de onderhandelaars zelven wel begrepen, dat de zaak niet was zoo als zij zijn moest, blijkt uit hetgeen Graaf Schlick aan zijn chef schrijft:

„Depuis il a fallu ajuster un traité pour Vénise, et en le faisant, quoique l'Ambassadeur ouvertement ne voulait pas sembler d'y avoir part, lui communiquer sous main les articles. Peut-estre aurait-il pris encore plus occasion de se plaindre si on avait agi par surprise," en verder in een brief onder dagteekening van 26 Januari waarin hij de onderteekening der verdragen meldt:

„Les intérêts de Vénise sont sauvés de toute manière. Nous y avons faire entrer aussi la Pologne pour faire sonner bien haut le cas que l'on fait de la Sainte Ligue et *partager ce qui en pourrait resulter d'odieux.*"

Zoo waren dan na een verblijf van 72 dagen, in 36 conferenties, alle partijen zoo goed als 't ging het met elkaar eens geworden en kon men tot de onderteekening der tractaten overgaan; voor dezen gewichtigen stap werd de 26 Januari vastgesteld.

Te tien uren des voormiddags begaven zich alle gevolmachtigden, behalve de Russische, die

zijn wapenstilstand twee dagen vroeger had onderteekend en de Venetiaansche, die van het voor hem en zijn rijk gemaakte verdrag niets wilde weten, in statigen optocht ter conferentie-zaal. De verdragen werden voorgelezen maar ten believe van den Turkschen gezant Rami werd met de onderteekening tot 11 uur 45 minuten gewacht; deze staatsman toch, die als liefhebberij ook de sterrewichelarij beoefende, had berekend dat op dat tijdstip een voor zulk eene gewichtige daad buitengewoon gunstige samenloop van gesternten zou plaats hebben.

Het verwachte gunstige oogenblik gekomen zijnde, werden de tractaten geteekend en de deuren van de conferentie-zaal naar de vier windstreken voor het publiek geopend, ten einde ieder in de gelegenheid te stellen zich te vergewissen, dat deze voor Europa zoo gewichtige gebeurtenis werkelijk had plaats gehad. Volgens de toen heerschende gewoonte gaven de gezanten daarop elkander den vredekus.

Terwijl het geschut van de vestingen Belgrado en Peterwardein de heuchelijke gebeurtenis door salvo's den volke verkondigde, werden renboden naar de betrokken hoven verzonden om hetgeen geschied was ook in wijder kring bekend te maken.

Zoo was dan het grootsche werk des vredes volbracht en bestond de tempel van Janus nog, hij had, al was het dan maar eenen enkelen dag, gesloten kunnen worden.

De vrede van Carlowitz is het keerpunt geweest van de macht der Muzelmannen in Europa. Zagen wij voor dien tijd de halve christenheid in het harnas, om paal en perk aan de veroveringen van den Islam te stellen, thans zien wij de groote mogendheden vergaderd om de beste middelen te beramen om des „zieken mans" leven in Europa te bestendigen, iets dat Europa's doctoren niet zonder vele aderlatingen en amputatiën schijnen tot stand te kunnen brengen.

Bovendien was de conferentie van Carlowitz het

middel om de Turken meer aan de beschaafde wereld te verbinden en na dien tijd zien wij dan ook langzamerhand het vernederende ceremonieel, waaraan alle christenen zich moesten onderwerpen gewijzigd en ten langen laatste geheel verdwijnen.

Wat den code d'honneur van dien tijd betreft, zoo was deze zeer verschillend van dien van onzen tijd. Men hechtte toen ter tijd nog groote waarde aan de oude spreuk van Theucidydes „Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ, οὐδὲν ἄλογον, ὅτι ξυμφέρον. (Lib. VI Cap. 85); (voor een koning of een gemeenebest is niets onrechtvaardig, dat nuttig is.)

Zoo vinden wij in eene missive van Graaf Kinsky aan Graaf Schlick waar hij over zekeren Legnasco, eenen spion van Polen, spreekt de volgende zinsnede die geen hedendaagsch staatsman zou durven onderschrijven: „Pour le second (d. i. Legnasco) il est fort dangereux, et si l'on ne peut sous promesse d'accomodement en faire un

double espion, il faudra s'en défaire en toute manière, quand même si l'on ne le peut autrement, ou lui devroit susciter une querelle avec quelque officier de l'Empire."

Veelvuldig zijn de toespelingen op een „bossilo secreto" d. i. eene zekere som, die ten opzichte van de Turksche gevolmachtigden noodig kon zijn „pour mener l'affaire à bonne fin;" eene niet onduidelijke toespeling op het omkoopen van invloedrijke personen, een gebruik dat toen nog algemeen in zwang was.

Het geheimder brievenpost was toen geheel illusoir; met de meeste koelbloedigheid schrijft Schlick aan Kinsky: „La règle de bonne précaution voulait que nous veillassions au commerce des lettres de Mr. l'ambassadeur de Vénise. Celles qu'il avoit remises au dernier ordinaire pouvaient avoir de quoi nous éclaircir; mais comme cet éclaircissement ne nous pouvait encore estre si utile qu'à la cour mème qui doit prendre les resolutions je vous les adresse monsieur.

Vous vous en servirez s'il vous plait et à tout cas il sera fort aisé de les faire rentrer au bureau des postes. 27 Nov. 98."

En nog eens schrijft hij aan denzelfden „à bon compte nous avons intercepté une lettre venue de Turquie et écrite en chiffres au secretaire de la même republique de Vénise."

Dat het openen van brieven geheel in onbruik geraakt is, zouden wij niet durven beweren, maar zeker is 't dat zulk eene schending van het overal erkende brievengeheim veel zeldzamer geworden is.

Wat wellicht nog het minste veranderd is, is het algemeene wantrouwen tegenover wien ook, zoo vinden wij in meergemelde briefwisseling tusschen Kinsky en Schlick in eenen brief van den laatsten het volgende: „on va en tout et partout avec beaucoup de circonspection sans se fier entièrement ni aux mediateurs ni à qui que ce soit."

De republiek Venetië het gevaarlijke van hare

positie inziende besloot de vrede, haar op zoo weinig ceremonieuse wijze opgedrongen, te ratificeeren, de andere machten maakten eveneens niet het minste bezwaar en zoo kon dus den 14. Maart te Salankemen de inwisseling der ratificatien door de mediateurs met de gebruikelijke plechtigheid plaats hebben.

De verdiensten der mediateurs werden door den keizer naar behooren geschat, zooals eene missive van Keizer Leopold aan Colyer, te vinden in het rijksarchief te 's Hage, die wij als bijlage laten volgen, bewijzen kan. Colyer mocht de voldoening smaken tot rijksgraaf verheven te worden en tevens vele geschenken als herinnering aan zijn beleidvol werken te ontvangen.

Keizer Leopold betuigde in hartelijke bewoordingen aan Koning Willem III en aan de Staten-Generaal zijne erkentelijkheid voor de diensten door hunne vertegenwoordigers bij het tot stand komen des vredes bewezen; de missive van

Zijne Apostolische Majesteit aan de Staten-Generaal laten wij eveneens als bijlage volgen.

Zoo hebben wij, hoe onvolledig ook, in deze bladzijden eene gebeurtenis trachten te schilderen, die nog eens bewijst welk eene hooge plaats de Nederlandsche Staat in de zeventiende en achttiende eeuw in de rij der volkeren bekleedde en niet zonder weemoed moesten wij het verschil zien tusschen het Nederland van toen en dat van thans. Wij kregen, b.v. eene staat van uitgaven voor de vloot van de Staten onder oogen, bedragende voor acht maanden de voor dien tijd zeer groote som van *f* 5.319.264 en dachten daarbij met verontwaardiging hoe een Groninger predikant het kon wagen aan een volk dat eene zoo groote rol in de geschiedenis van Europa heeft gespeeld en zulke sommen als wij noemden zonder morren heeft opgebracht, kon voorstellen hare verdediging prijs te geven ten einde eenige luttele penningen minder te moeten opbrengen.

Hoewel wij ons niet ontveinzen, dat het bij

den tegenwoordigen stand der zaken voor Nederland eene onmogelijkheid is dezelfde rol te spelen als zij dit ten tijde van haren grootsten bloei gedaan heeft, zoo gelooven wij toch dat hoe meer wij Nederlanders de geschiedenis onzer voorouders bestudeeren, hoe meer wij met overtuiging en ijver er naar zullen trachten ons dierbaar vaderland die eervolle plaats te doen behouden, die zij nog steeds inneemt, en kan het zijn, nog een weinig van hare beteekenis en invloed te doen herwinnen.

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

Instrumentum Pacis inter Romano-Ceasaream Majestatem et Ottomanicam portam subscriptum Carlowizii die 26 Jan. 1699.

In nomine Sanctissimae et Individuae Trinitatis.

Ad perpetuam rei memoriam notum sit omnibus et singulis, quorum interest. Posteaquam per sedecim hucusque annos saevum, exitiale et multa humani sanguinis effusione cruentum adeo bellum cum plurimarum provinciarum desolatione gestum esset inter Serenissimum et Potentissimum Principem et Dominum Leopoldum, electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Regem, Archiducem Austriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carrniolae, Marchionem,

Moraviae, Ducem Luxemburgiae, Superioris et Inferioris Silesiae, Wirtembergae et Teckae, Principem Sueviae, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi et Goritiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoriae, ac Superioris et Inferioris Lusatiae, Dominum Marchiae Slavonicae, Portus Naonis et Salinarum etc. ab una: et Serenissimum atque Potentissimum Principem et Dominum Sultanum Mustaffa Han, Ottomannorum Imperatorem, ac Asiae et Graeciae, ejusque gloriosos praedecessores ab altera parte; misertique tandem afflictae subditorum sortis summi dicti ambo Potentissimi Imperatores, finem tantis in perniciem generis humani in dies augescentibus malis ponere, serio in animum induxissent, factum Divina bonitate esse, ut annitentibus et concitiantibus Serenissimo et Potentissimo Principe et Domino Guilelmo Tertio, Magnae Britanniae, Franciae et Hiberniae Rege, uti et Celsis ac Praepotentibus Dominis Ordinibus Generalibus Unitarum Belgiie Provinciarum, solennes ea de causa tractatus Carlovizii in Sirmio, prope confinia utriusque imperii; instituti atque ad finem perducti fuerint. Comparantes quippe dicto loco utrimque legitime constitutii pleni

potentiarii, nomine quidem Sacrae Caesareae et Romanorum Imperatoriae Majestatis illustrisismi et excellentissimi domini, dominus Wolfgangus Sacri Romani Imperii comes ab Oettingen, Sacrae Caesareae Majestatis cubicularius, consiliarius intimus et consilii imperialis aulici praeses, et dominus Leopoldus Schlic, Sacri Romani Imperii comes in Bassano et Weisskirchen, ejusdem Sacrae Caesareae Majestatis cubicularius, generalis vigiliarum praefectus et legionis desultoriorum equitum tribunus, ambo ad tractatus hosce pacis cum Porta Ottomannica deputati legati extraordinarii et plenipotentiarii nomine vero Imperialis Ottomannicae Majestatis illustrissimi et excellentissimi domini, dominus Mehemet Effendi supremus Imperii Ottomannici cancellarius, et dominus Alexander Maurocordato, ex nobili stirpe de Scarlati, intimus jam dicti Imperii consiliarius et secretarius: interventu et opera illustrissimorum et excellentissimorum, domini Guilielmi Baget, baronis de Beaudefert, serenissimi Magnae Brittanniae Regis et domini Jacobi Colyer, celsorum et praepotentium Generalium Foederati Belgii Ordinum, amborum apud excelsam Portam Otto-

mannicam oratorum et ad restabiliendam pacem universalem legatorum plenipotentiariorum, qui munere mediatoris integre, sedulo et prudenter perfuncti sunt: post invocatem aeterni numinis opem et commutatis rite mandatorum tabulis ad Divini Numinis gloriam et utriusque imperii salutem in sequentes viginti mutuas pacis et concordiae leges convenerunt.

Art. I. Regio Transylvaniae, quemadmodum de praesenti est in possessione et potestate Caesareae Majestatis, ita maneat in ejusdem dominio, et a Podoliae confinio usque ad extremum Vallachiae confinium suis montibus, qui antiqui fuerunt limites ante praesens bellum inter Transylvaniam ex una parte, et Moldaviam atque Vallachiam ex alia parte, atque a confinio Vallachiae usque ad flumen Marusium pariter suis montibus, qui antiqui fuerunt limites, circumscribatur, et sic utrinque observatis antiquis limitibus nec ultra nec citra ab utroque Imperio fieri possit extensio.

Art. II. Provincia subjecta Arci Temeswarinensi cum omnibus suis districtibus et inter fluentibus fluviis maneat in possessione et potestate excelsi Imperii Ottomannici, atque a parte Transylvaniae

fines ejus sint ab extremo confinio Vallachiae usque ad fluvium Marusium in superiori articulo constituti Transylvaniae antiqui limites, tum a parte Marusii usque ad fluvium Tibiscum citerioribus ripis ejusdem Marusii, et a parte Tibisci usque ad Danubiam citerioribus ripis fluvii Tibisci finis ejus limitentur. Quae vero intra praedictos limites sita sunt loca, nempe Caransebes, Lugos, Lippa, Csanad, Kiscanisia, Betsche, Betskereck et Sablia citerius, et intra praeconstitutos ante praesens bellum limites antiquos Transylvaniae ac secundum praedeclaratam rationem intra ripas fluminum Marusii et Tibisci in Temeswarinensibus territoriis qualiscunque alius similis locus reperiatur, ea conditione destruantur per Caesareos, ut vi pactorum amplius reaedificari non possint. Et praedicta regio Temeswarinensis omnino libera relinquatur, et imposterum neque in dictis hisce locis, neque prope ripas fluviorum Marusii atque Tibisci alia, vel majora vel minora loca, quae possint speciem fortificationis exhibere, extruantur.

Fluviorum Marusii ac Tibisci inter provinciam Temeswarinensem et provincias Caesareae potestati et possessioni subjectas usus sit communis subditis

utriusque imperii, tum ad potum pecorum omnis generis, tum ad piscationem, et alias commoditates subditis perquam necessarias.

Cum vero onerariae naves a partibus superioribus subjectis Caesareo dominio, tum per Marusium fluvium in Tibiscum in Danubiam, sive ascendendo sive descendendo ultro citroque meantes nullo obici praepediri debeant, navigatio navium Germanicarum, aut aliorum subditorum Caesareorum, nullo modo possit in cursu suo ultro citroque incommodari sed libere atque commodissime fiat ubique in praedictis duobus fluviis, et siquidem reciprocae amicitiae et mutuae benevolentiae convenientia id etiam requirat, ut subditi Imperiali Ottomanicae potestati subjecti possint usus praedictorum fluviorum esse participes, sine impedimento navibus piscatoriis etiam ac cymbis utantur.

Molendenariae autem naves in locis tantum, quibus negotiatione alterius, nempe Caesarii dominii, nullatenus impedimento esse possint, communicatione gubernatorum utriusque dominii et consensu ponantur. Quinimone diversione aquarum in Marusio cursus Caesarearum navium incommodum aliquod

patiatur nullatenus permittetur, ut sive molendinorum, sive alia occasione ex Marsuio aquae alio deriventur seu deducantur.

Insulae, quaecumque in praedictis fluviis cum actu sint, in potestate Caesarea maneant, uti possidentur, et subditi utriusque dominii omnino pacifice atque tranquille vivant severissimisque edictis ab insolentiis et contraventione pactorum contineantur.

Art. III. Cum regio inter fluvios Tibiscum et Danubium, vulgo dicta Batska, sit in sola possessione et potestate Caesareae Majestatis, sic maneat deinceps etiam in praefata potestate et dominio Caeserea neque Tilelium magis, quam in praesenti est, fortificetur.

Art. IV. Ab extrema ripa citeriore Tibisci, oppositе Titelianae ripae, et angulo terrae ibidem per conjunctionem Tibisci et Danubii terminato deducatur linea recta usque in ripam Danubii. Item a regione citerioris ripae Tibiscanae sita et ulterius protrahatur pariter recta ad Morarizii ripam citeriorem amnis Bossut, et inde ad locum usque, ubi praedictus amnis Bossut, principali a loco in Savum elabitur. Et Morarizio sine ulla fortificatione relicto

extructisque tantum in opposita utrinque ripa apertis pagis, separentur per praedictam lineam, firmatam atque distinctam sive fossis, sive lapidibus, sive alia ratione, imperia sequenti modo, regio versus Belgradinum intra modo dictos limites permaneat sub sola potestate potentissimi Ottomanorum Imperatoris, regio vero extra praedictam lineam sita maneat sub sola potestate et possessione potentissimi Romanorum Imperatoris, et secundum praedictos limites pariter possideantur fluvii, qui sunt territoriis permanentibus in possessione utriusque partis.

Art. V. Ab ostio amnis Bossut in Savum effluentis, usque item in Savum elabentis Unnaee fluvii ostium, Savi altera quidem pars pertinens ad ditionem Caesaream possideatur ab ejus Majestate, altera vero pars possideatur ab Imperatore Ottomanorum.

Interfluens fluvius Saviis et insulae in hoc communi tractu sitae sint communes, et usus tum ad navigationem ultro citroque tum ad alias commoditates utriusque partis subditis pariter communis sit, utrisque religiose observantibus pacificum et imperturbatum ultro citroque commercium.

Usque ad Unnam fluvium regio pertinens ad do-

minium Imperialis Ottomannicae Majestatis, qua Bosniam spectat, citerioribus ripis Unniae fluvii definiatur atque terminetur, evacuatis Novi, Dubizza, Jessenoizza, Doboy, et Brod ex parte Bosnensi, et qualicuque alio simili loco in hoc tractu existente et deductis inde praesidiis Caesareis ista pars omni modo libera relinquatur Castanoviz autem et insulae infra terram Novi versus Savum cum ulterioribus ripis ejusdem Unnae, cum sint et maneant in potestate Romanorum Imperatoris, praedictis limitibus hinc distinguantur.

Loca demum ultra Unnam longe a Savo sita et ab utraque parte praesidiis conservata atque possessa cum terris ante praesens bellum ad eadem spectantibus maneant iterum in potestate utriusque possidentis partis, ea conditione, ut commissarii utriusque mox deputandi districtus atque territoria singulatim deductis particularibus lineis seperantes per fossas, lapides, palos, aut alia quacumque ratione ad evitandam confusionem posita signa, segregent atque disiungant in partibus Croatiae usque ad ultimum confinium et terminum locorum in utriusque dominii possessione permansurorum.

Et ex utraque parte, si quis ausus fuerit alterare, mutare, evellere, tollere, aut quovis modo violare aliquod ex praedictis signis, ille per omnimodam inquisitionem deprehensus ad exemplum aliorum severissime puniatur,

Commissariis vero ad distinctionem et positionem limitum in isto confinio, quoad fieri poterit quam celerrime deputandis regiis edictis demandetur ut ad tranquillitatem es securitatem subditorum utriusque dominii sedulo animum adhibentes sine controversia et sine quacunque particulari complacentia terras optime separent atque manifeste distinguant.

Cum rite in Altera Savi parte, qua dominium Imperiale Ottomanicum recipit, munimenti Brod fortificationes utpote recenter a militiis Caesareis factae, tempore educendi praesidii Caesarei, everti debeaut, locus autem ille sit commodissimus ad mercaturam, poterit ibidem erigi cum honesto et commodo recinctu civitas, ita tamen ut in arcis aut munimenti forman non redigatur.

Art. VI. Definiti tandem per hosce tractatus et subsecuta, ubi opus fuerit, locali deputatorum, commissariorum separatione stabili, sive deinceps

idoneo tempore per operam commissariorum utrinque stabiliendi confiniorum limites sancte utrinque et religiose observentur, ita ut sub nulla ratione aut praetextu extendi, transferri, aut mutari possint, neque liceat alicui paciscentium parti in alterius partis territorium ultra statutos semel terminos aut lineas quidquam juris aut potestatis praetendere aut exercere, aut alterius partis subditos sive addeditionem, sive ad pendendum tributum quale cumque, sive praeteritum, sive futurum, sive ad quamvis aliam humano ingenio excogitabilem exactionis aut taxationis speciem adigere aut molestare, sed omnis altercatio juste amoveatur.

Art. VII. Licitum et liberum esto utrique partium pro confiniorum suorum securitate, quocunque meliore visum fuerit modo, arces, munimenta et loca, per praesentis tractatus pacifice possessa, quaecunque de facto exstant, reparare, muniri et fortificare, exceptis illis, de quibus utrinque nominatim cautum est. Ad incolarum vero commodas habitationes in extremis confinii apertos pagos aedificare ubique sine impedimento et sine exceptione utrique parti liceat, dummodo sub hoc praetextu fortalitia non erigantur.

Art. VIII. Incursiones hostiles et occupationes omnesque insultus clam aut ex improvisu facti, devastationes et depopulationes territorii utriusque domini omnino et severissimis mandatis prohibitae sint ac illicitae. Transgressores vero articuli hujus ubicumque deprehensi statim incarcerentur et per jurisdictonem loci, ubi captivati fuerint, pro merito puniantur, absque ulla remissione, et rapta quaecunque sint, diligentissisme perquisita et adinventa, cum omni aequitate dominis suis restituantur. Capitanii quoque ipsimet, commendantes et praefecti utriusque partis ad justitiam nulla admissa injuria integerrime administrandam sub amissione officii non solum, sed etiam vitae et honoris adstricti sint atque obligati.

Art. IX. Maneat porro etiam illicitum futuris quoque temporibus receptaculum vel fomentum dare malis hominibus, rebellibus subditis aut male contentis, sed ejusmodi homines et omnes praedones, raptores etiam si alterius partis subditi sint quos in ditione sua deprehenderint, merito supplicio afficere utraque pars adstricta sit, qui si deprehendi nequeant, capitaneis aut praefectis eorum, sic ubi eos latitare

compertum fuerit, indicentur, iique illos puniendi mandatum habeant. Quod si nec hi officio suo in punitione talium sceleratorum satisfecerent, indignationem Imperatoris sui incurrant, aut officiis exuantur aut ipsimet poenas pro reis luant. Quoque magis nefariorum hujus modi petulantiis cautum sit, neutri partium liceat intertenere et alere Haydones, quos liberos nuncupant, Plagiores Pribeck dictos, atque id genus facinorosorum hominum, qui non sicut alterutrius principis stipendio conducti, sed rapto vivunt, tamque ii, quam qui eos aluerint pro demerito puniantur, talesque nefarii, etiam si consuetae vitae emendationem prae se ferant, nullam fidem mereantur, nec prope confinia tollerentur, sed ad alia remotiora loca transferantur.

Art. X. Cum tempore praesentis hujus belli plures ex Hungaris et Transylvanis a subjectione suae Caesareae Majestatis, secedentes ad confinia excelsi Imperii sese recererint, atque hac in parte etiam conclusae per inducias inter utrumque imperium almae huic paci debitis modis in futuram securitatem providendum sit, de praedictis ita pactum est, ut in ditionibus ante nominati excelsi Imperii ad lubi-

tum possint locari et accommodari; ne taemen aliquo modo confinorum tranquillitas et subditorum quies perturbari queat; loca, ubi praedicti collocabunter, remota sint ab omnibus limitaneis confiniariis partibus, et uxoribus illorum dabitur facultas sequendi maritos suos iisque in imperatorio, assignato ad hoc, districtu conhabitandi. Cumque imposterum in reliquos subditos potentissimi Ottommannorum Imperatoris annumerandi teneant, non liceat illis a subjectione ejusdem amplius recedere: et si qui recesserunt atque ad patriam iterum reverti voluerunt in numero et conditione malevolorum recenseantur, neque illis a Caesareis fomentum aut receptaculum praebeatur, quinimo deprehensi Ottomannis confiniorum guberatoribus extradantur, quo magis utrinque securitati pacis prospiciatur.

Art. XI. Ad tollendas penitus quasqumque in confiniis super aliquorum armistitii hujus aut quavis de re imposterum enascentes controversias, differentias aut discordias, ubi prompto et maturo remedio opus sit, ordinentur utrinque in confiniis primo quoque tempore electi pari numero commissarii viri neutiquam avidi, sed graves, probi, prudentes, experti

atque pacifici, hique loco opportuno convientes sine exercitu, cum aequali pacificarum personarum comitatu, omnes et singulas hujusmodi controversias emergentes audiant, cognoscant, decidant et amicabiliter componant, talem denique ordinem et modum constituant, quo utraque pars suos homines et subditos citra omnem terginersationem vel praetextum gravissimis poenis ad sinceram ac firmam pacis observantiam compellat, quod si vero negotia tanti momenti occurrerent, quae per commissarios utriusque partis componi et expediri non possint, tunc ad ambos potentissimos Imperatores remittantur, ut ipsi complanandis iisdem, sedandis es extinguendis modum et rationem invenire et adhibere valeant; ita ut tales controversiae, quam fiere poterit, intra brevissimum temporis spatium componantur, nec eorum resolutio ulla ratione negligatur aut protrahatur.

Cumque praeterea in antecedentibus sacris capitulationibus duella et mutuae ad certamen provocationes fuerint vetitae, imposterum etiam sint illicitae, et si qui ad singulare certamen temere provocare ausi fuerint, in illos ut transgressores gravissime animadvertatur.

Art. XII. Captivi, tempore praesentis belli ex

utraque parte in captivitatem abacti et in publicis carceribus adhuc superstites, cum occasione istius almae pacis eliberationem tandem aliquando merito sperent nec possint sine laesione Majestatis Imperatoriae et laudatae consuetudinis in eadem captivitatis miseria et calamitate relinqui, usitatis ab antiquo vel honestioribus adhuc rationibus per commutationem in libertatem asserantur, et si plures aut melioris conditionis in una quam in altera parte invenientur, pro reliquorum etiam eliberatione, quando solennes legati instantias afferent, gratiosa et huic almae paci conveniens utriusque Imperatoris pietas nequaquam denegetur, caeteris vero, qui in privatorum potestate sunt, vel apud ipsos Tartaros, licitum sit eliberationem suam honesto et, quam fieri poterit, mediocri lytro procurare. Quod si cum captivi domino honesta accommodatio fieri non potuit, judices locorum litem omnem per compositionem dirimant, sin autem praedictis viis id etiam confici haud posset, captivi pretiis eorum, sive per testimonia sive per juramenta probatis atque solutis, eliberentur. Nec possint domini aviditate majoris lucri sese redemptioni eorundem opponere, et quando quidem

ex parte excelsi Imperii Ottomannici homines non emitterentur, qui taliter eliberandis captivis operam adhibeant, spectabit ad probitatem Caesariorum praefectorum, ut ad demittendum Ottomannos captivos, quo empti sunt pretio, sincere liquidata, dominos illorum adstringant, atque ita sanctum hoc opus pari utrimque pietate promoveatur; quousque demum captivi utrimque praedicta ratione eliberentur, legati plenipotentiarii ex utraque parte officia sua adhibebunt, ut interea miseri captivi benigne tractentur.

Art. XIII. Pro religiosis ac religionis Christianae exercitio juxta ritum Romano Catholicae Ecclesiae, quaecunque praecedentes gloriosissimi Ottomannorum Imperatores in regnis suis sive per edicta et mandata specialia favorabiliter concesserunt, ea omnia serenissimus et potentissimus Ottomanorum Imperator imposterum etiam observanda confirmabit, ita ut ecclesias suas praefati religiosi reparare atque resarcire possint, functiones suas ab antiquo consuetas exerceant et nemini permissum sit, contra sacras capitulationes et contra leges Divinas aliquo genere molestiae aut pecuniariae petitionis eosdem religiosos cujuscunque ordinis et conditionis afficere, sed con-

sueta imperatoria pietate gaudeant et fruantur. Praeterea serenissimi et potentissimi Romanorum Imperatoris solenni ad fulgidam Portam legato licitum sit, commissa sibi circa religionem et loca Christianae visitationis in sancta civitate Jerusalem existentia exponere atque instantias suas ad Imperiale solium afferre.

Art. XIV. Commercia juxta antecedentes etiam sacras capitulationes libera sint utriusque partis subditis in omnibus imperiorum regnis et ditionibus; ut autem utrique parti utili ratione et sine fraude et dolo peragantur, inter deputatos commissarios rem mercatoriam bene intelligentes tempore solemnium utrinque legationum contractabitur, et sicuti cum aliis excelsi Imperii amicis nationibus observatum est, ita etiam subditi cujuscunque nationis Caesareae Majestatis securitate et utilitate commerciorum in regnis excelsi Imperii idoneis modis et usitatis privilegiis gaudebunt et perfruentur.

Art. XV. Quaecunque conditiones in antiquis sacris capitulationibus expressae sunt nec praedictis punctis hoc tractatu stipulatis aut liberrimo cujus que possidentium dominio et usui ejusdem adversantur

aut praejudicant, posthac etiam eolantur sancte et observentur, cassatis et annullatis iis quae supradictis quocunque modo repugnant.

Art XVI. Ut quoque tanto magis armistitium hoc bonaque inter ambos potentissimos Imperatores amicitia firmetur ac coalescat mittentur solennes utrique legati ex aequo usitatis ceremonialibus ab introitu in confinia usque ad reditum in locum secutae permutationis excipiendi, honorandi, tractandi atque prosequendi qui in signum amicitiae spontaneum munus, conveniens tamen et utriusque Imperatoris dignitate consentaneum asserent, et prima aestate in mense Junio iter, praevia mutua correspondentia, uno eodemque tempore suscipientes in Sermiensi confinio, more jam pridem inter utrumque imperium observato, permutabuntur. Solemnibus porro legatis in imperatoriis aulis quidquid libuerit, petere liceat ac permittatur.

Art. XVII. Regula et norma curialium in recipendis receptisque pariter honorandis et tractandis ministris ultro citroque commeantibus et commorantibus juxta usitatam prioribus etiam temporibus modalitatem, deinceps ab utrinque cum aequali decore

et secundum distinctam characteris missorum praeragativam observetur.

Legatis Caesereis et residentibus et quibusvis corundem hominibus pro suo arbitrio, quibus cumque placuerit testibus uti, licitum sit, neve quisquam impedimento esse possit. Ministri porro caesarii sive oratoris, sive legati, sive residentis, sive agentis munere fungantur, quibus reliquorum principum fulgidae Portae amicorum legati et agentes immunitatibus et privilegiis perferuntur eadem libertate, imo ad distinguendam Caesareae dignitatis praerogativam usitatis melioribus modis fruantur habeant que liberam potestatem conducendi interpretis. Cursores etiam et alii eorum homines Vienna ad fulgidam Portam atque iterum redeuntes et ultro citroque venientes salvo passu tuto et secure permeant atque, ut commode iter suum perficiant omni favore coadjuventur.

Art. XVIII. Pax ista, quamvis secundum propositas conditiones conclusa, tum demum integrum ex omni parte robur obligationis et debitae observantiae vinculum accipiet et inducet cum omnia et singula, quae de confiniis supra recensito modo ultro citroque promissa et acceptata sunt, tam

de distinctionibus limitum, quam de evacuationibus et demolitionibus plenarie in effectum et executionem deducta fuerint, ita, ut absoluta designatione limitum in unoquoque confinio statim subsequatur demolitio aut evacuatio, quod ut quam celerrime succedat, designentur ad limites ut terminos confiniorum ponendos et distinguendos ex utraque parte commissarii, qui die aequinoctii, scilicet 22 mensis Martii, aut 12 secundum veterem stylum anni millesemi sexcentesimi nonagesini noni, in locis inter commissarios consensu gubernatorum utriusque confinii determinandis, mediocri et pacifico comitatu conveniant atque intra spatium duorum mensium, si possibile sit, aut etiam citius, uti fieri poterit, confinia limitibus et terminis manifestis per superiores articulos constitutis distinguant, separent, determinent et statuta inter legatos plenipotentiarios utriusque imperii accuratissime et citissime exequantur.

Art. XIX. Has vero conditiones et articulos ad formam hic mutuo placitam a Majestatibus utriusque Imperatoris ratihabitum iri, atque ut solemnia ratificationis diplomata intra spatium triginta dierun a die subscriptionis vel citius in confiniis per illustrissimos

et excellentissimos legatos plenipotentiarios mediatores resiproce recteque commutentur, legati plenipotentiarii utriusque imperii sese infallibiliter obligant atque praestituros compromittunt.

Art. XX. Duret armistitium hocce et extendatur, favente Deo, ad viginti quinque annos continue sequentes, a die, qua ejusdem subscriptio facta fuerit; quo annorum numero elapso, vel etiam medio tempore, priusquam elabatur, liberum esto utrique partium, si ita placuerit, pacem hanc ad plures adhuc annos prorogare.

Itaque mutuo et libero consensu quaecuuque stabilita sunt pacta inter majestatem Serenissimi et potentissimi Romanorum Imperatoris et majestatem serenissimi et potentissimi Ottomanorum. Imperatoris et haeredes eorundem imperia quoque et regna ipsorum, terra item marique sitas regiones, civitates, urbes, subditos et clientes, observentur sancte, religiose ac inviolabiliter, et demandetur serio omnibus utriusque partis gubernatoribus, praefectis, ducibus exercituum atque militiis et quibusvis in eorundem clientela, obdientia et subjectione existentibus, ne illi quoque nomine ant praetextu se invicun offendant

aut damnificent, se quolibet prorsus inimicitiae genere abstinendo bonam colant vicinitatem, certo scientes, quod si eatenus admoniti morem non gesserint, severissimis in se poenis animadvertendum fore.

Ipse quoque Crimensis Chanus et omnes Tartarorun gentes, quovis nomine vocatae, ad pacis hujus et bonae vicinitatis et reconciliationis jura rite observanda adstricti sint, nec iisdem contraveniendo hostilitates qualescumque exerceant erga quasvis Caesareas provincias earumque subditos aut clientes. Porro sive ex aliis exercituum generibus, sive ex nationibus Tartaroum, si quis contra sacras imperatorias hasce capitulationes et contra pacta et articulos earum quidquam ausus fuerit, is poenis rigorosissimis coerceatur.

Incipiat vero modo dicta pax, quies et securitas subditorum utriusque imperii a suprafata die subscriptions, et cessent exinde atque sustollantur omnes utrinque inimicitiae, et subditi utriusque partis securitate et tranquillitate fruantur. Eoque fine et quo magis per summam curam ac sedulitatem hostilitates inhiberi possint, transmittantur quam celerrime mandata et edicta publicandae pacis ad omnes confinio-

rum praefectos; cumque spatium aliquod temporis requiratur intra quod officiales in remotioribus praesertim confiniis istam conclusae pacis notitiam obtinere valeant, statuunter viginti dies pro termino, post quem si quis hostile quidqam alterutra ex parte admittere praesumpserit, poenis superius declaratis irremissibiliter subjaceat.

Ut demum pacis conditiones, viginti hisce articulis conclusae, utrinque acceptatae et debito summoque cum respectu inviolatae observentur, siquidem domini plenipotentiarii Ottomanici vi concessae iisdem facultatis imperatoriae instrumtum Turcico sermone exaratum et subscriptum legitimum et validum nobis exhibuerint nos quoque vi mandati et plenipotentiae nostrae propriis manibus et propriis sigillis subscriptas et signatas hascc pactorum litteras in latino idiomate tamquam legitimum et validum vicissim instrumentum extradidimus.

BIJLAGE II.

Volmacht voor Jacob Colyer, Nederlandsch mediateur.
31 *Maart* 1698.

Ordines Generales Unitarum Belgii Provinciarum omnibus et singulis quorum interest, aut quomodo libet iteresse poterit, salutem.

Notum testatumque sit quum pro veteri illa amicitia, quae nobis tam cum serenissimo Potentissimo et Invictissimo Principe et Domino, Domino Leopoldo, Divina Favente Clementia Electo Romanorum Imperatore Semper Augusto etc., qua et cum Serenissimo Potentissimo et Invictissimo late patentis Regni Ottomanici Imperatore etc., intercessit, maxime cupiamus, ut Bellum illud, quod a plurimis retro annis,

inter potentissima Illa Imperia saeviit amice componatur, nos itaque Fide Industria Prudentiaque, per quam Fidelis et dilecti nostri Jacobi Colier legati nostri apud Turcarum Imperatorum, plurimum confisi, Ipsum nominasse, fecisse, constituisse et deputavisse, quemadmodum nominamus, facimus, constituimus et deputamus per praesentes, nostrum verum certum et indubitatum legatum, commissarium, deputatum et plenipotentiarium pro Tractatu Pacis aut Treugae inter praedictas partes belligerentes, earumque socios et Foederatos habendo, dantes eidem et concedentes omnem et omni modam potestatem et faculatem auctoritatemque nec non mandatum generale et pariter ac speciale pro nobis et nomine nostro interponendi officia omnia mediatoria ad eratingueundum hoc bellum et componendas terminandasque quasqumque lites et controversias inter dictum Serenissimum Potentissimum et Invictissimum Romanorum Imperatorem ejus que foederatos ex altera parte, atque de firma et stabili pace, vel saltem Treuga tractandi et concludendi, idque quod hincinde conventum conclusumque per graphiarium nostrum subscribi jussimus.

Actum Hagae Comitum die trigesimae primae mensis Martii anno millesimo, sex centesimo nonagesimo octavo.

W. G. W. DE NASSAU.

Ad mandatum alte memoratorum dominorum ordinum generalium.

l. s.

FAGELL.

BIJLAGE III.

Verklaring der mediateurs nopens de wapenstilstand met Rusland.

Nos infrascriti ambasciatori Plenipotentiarii di Sua Britanica Maesta e della alti Prepolenti Stati Generali delle Provincie Unité de Paese Bassi et alti Trattati di Pace fra l'Ecselso Imperio et il Tzaro di Muscovia dictiaramo, che li nove di Decembre dell' Anno 1698. Esten dosi conolemti gli Ambasciatori Plenip item Liarii dell Eccelso Imperii N. N. et l'Ambasciatore Plenipotentiario di mos Coeria nivocando il nome di Vio, si sono accordati per continuare quietamente li trattati d'una buona Pace, e la quieter fra li sud dité d'Acubi li domi

hic, di stabilicre dal giorue di natale, vigedino quinto di Decembre dell' anno sudetto sino alla fine di due anni compiti une Armistizio, da asservarsi da ambe le parti con totale securessa, con le circonche l'Plenipotentiarii d'ambe le parti hanno presso tempo di stendirte cor loro commodita. Et instanto havendo consegnato il praesente stipulato accordo alle nostre mani, in memoria, si é qui registrato.

BIJLAGE IV.

Ordinibus faederati Belgii aguntur gratiae pro mediatione pacis cum Porta Ottomanica.

LEOPOLDUS.

(titel.)

Posteaquam visum fuit bellum illud tam grave tamque diuturnum, quod hactenus divini numinis beneficiis non infeliciter gessimus cum Turcis, terminare tandem, et optatam populis ac provinciis quietem reddere.

Nos ea potissimum de causa et pacem certis legibus amplectendam duximus et quinque lustris definiendam atque haec inter quando minus ignoramus, vos ad eam pacem, ejusque conditiones tam misso Legato Vestro,

viro experto prudentique, tam alias junctis in hunc studiis vestris non parum contulisse adjumenti tanto magis hisce testari voluimus, nos operam vestram tam diligenter in commodum et beneficium nostrum impensam grato suscipere animo vosque securos reddimus si quando rerum vestrarum rationes ita exigent, sincera vicissim officia nostra vobis numquam defutura. Prout haec ablegatum nostrum extraordinarium Illustrissimum et magnificentissum Petrum Comitem a Goessen verbis nostris fusius prosequi jussimus, quapropter ad eum nos referentes omnia vobis prospera et laeta exoptamus.

Viennae 17 Febr. 1699.

BIJLAGE V.

Dankschrijven van Keizer Leopold aan Jacob Colyer.

Generoso Syncere nobis dilecto, Jacobo Colyers Ordinum Generalium Foederati Belgii ad Portam Ottomanicam Legato extraordinario.

Generose Syncere dilecte.

Tandem Divini Numinis beneficio post multos Labores, reducendae et stabiliendae pacis, et amicitiae inter me et Portam Ottomanicam impensos, opus tam salutare feliciter confectum esse, ex litteris quoque Vestris non sine magno gaudio percepi, et plurimum sane de tam felici successu Vobis etiam deberi agnosco. Qua propter eo nomine Vobis tam pro mediata Pace additoque de eadem Voto quam

pro opera et officiis quae promovendo negotio (prout Legati Mei saepenumero testati sunt) Vos suaviter impendisse constat, benevolas gratias reddens confido, operam quoque Vestram in reliquis quae adhuc perficienda restant, et ad consolidandam, firmam denique Pacem et Amicitiam istam pertinent paratam fore.

Vobisque de caetero omnem meam benevolentiam liberaliter offero.

Dabantur in Civitate Mea Viennae 18ma Februarii anno 1699.

Leopoldus.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Wanneer het vermogen van den emphyteuta aan den fiscus valt, moet deze den canon betalen.

II.

In den regel zijn bij het fideicommissum de residuo, de vruchten niet aan den verwachter uit te keeren.

III.

Het putatief huwelijk heeft, al is slechts een der echtgenooten te goeder trouw, wettiging ten gevolge.

IV.

De moeder die te goeder trouw een tweede huwelijk heeft aangegaan, herkrijgt het verloren vruchtgebruik bij nietigverklaring van dit huwelijk.

V.

De huisverhuurder is in het faillissement van den huurder, niettegenstaande hij zijne vordering heeft doen verifieeren bevoegd, de vernietiging der huur volgens art. 1302 B. W. te vorderen.

VI.

Hij die iemand een huis in gebruik heeft afgestaan tegen onderhoud, heeft het voorrecht des verhuurders, volgens art. 1185 al. 2 B. W.

VII.

De meester is verantwoordelijk voor de schade toegebracht door honden, door den hoeder zijner

schapen gebruikt, aan wien deze honden in eigendom toebehooren.

VIII.

De kooper wordt geen eigenaar van het gekochte door de overschrijving van het vonnis, hetwelk het bestaan van den verkoop erkent.

IX.

Bij abandonnement van het schip, heeft de verzekeraar geen recht op de verdiende vrachtpenningen.

X.

Indien het accoord niet door het vereischte getal voorstemmende crediteuren onderteekend is, maar uit het proces-verbaal blijkt dat het vereischte getal crediteuren daarvoor gestemd heeft, kan het accoord gehomologeerd worden.

XI.

In geval bij vrijwaring de waarborg de zaak van den gewaarborgde overneemt, staat dezen de exceptie van gewijsde zaak niet in den weg, indien hij de zaak revindiceert van den eischer.

XII.

De eischer kan wegens insolventie van den waarborg verlangen, dat de gewaarborgde in het geding blijve.

XIII.

Ten onrechte zag het hof van Arnhem (25 November 1879), in de daad van hem, die ongemerkt zijne hand in den zak eener dame stak en terug trok zonder er iets uit te halen, strafbare poging tot diefstal.

XIV.

Landlooperij is in het nieuwe strafwetboek, terecht niet onder de strafbare feiten opgenomen.

XV.

Preventief gedetineerden welke vrijgesproken worden, behooren van Staatswege schadevergoeding te erlangen.

XVI.

De diefstal door meer dan twee Nederlanders buitenslands tegen een vreemdeling des nachts gepleegd, is hier strafbaar.

XVII.

In den regel zijn repressailles in handelspolitiek af te keuren.

XVIII.

Hooge invoerrechten drukken op den binnenlandschen consument, zonder den buitenlandschen producent veel te schaden.

XIX.

Plaatselijke verordeningen mogen maatregelen van politie voorschrijven, wier handhaving de wegneming van bijzonder eigendom kan ten gevolge hebben, zonder gehoudenheid der gemeente tot eenige schadevergoeding.

XX.

Ook van „Algemeene Maatregelen van Inwendig Bestuur", kan dispensatie verleend worden.

XXI.

Volgens art. 101 Gr. W. is een besluit der

Kamer geldig, wanneer het aantal der uitgebrachte stemmen, minder bedraagt dan de grootste helft der leden waaruit de Kamer bestaat.

XXII.

Bij staking van stemmen, bij niet voltallige Kamer, mag in de volgende vergadering, de beraadslaging weder geopend en amendementen voorgesteld worden.